Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-һээ гарана. | № 279 (18602) | 1990 оной декабриин 5, среда | Сэн 3 мүн.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд

ГАЗАР—ТАРЯАШАДТА

Декабриин 3-да арадай һунгамалнууд Кремлиин Ехэ ордон соо хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлбэ. Съездын заседанинууд дээрэ **Б. Н. Ельцинэй** түрүүлэлгэ доро Россин хүдөө нютагуудые һэргээхэ ба агропромышленна комплексые хүгжөөхэ программа тухай тогтоол хаража үзэгдэбэ. Пятницын үдэр олонхиин дуугаар тэрэ үндэһэ болгогдон абтаа һэн. Теэд депутадуудай зуугаад шахуу заһабаринуудые дурадхаһан дээрэһээ тэрэнэй статья бүхэниие зүбшэн хэлсэлгэ понедельник хүрэтэр хойшолуулагдаһан, эдэ заһабаринуудые гуримшуулхыень Редакционно комиссида даалгагдаһан юм.

Бүхэли үдэр соо эдэ заһабаринууд зүбшэн хэлсэгдэбэ. Гүрэнэй, колхозой-кооперативна, үмсын, хамтын ба хубиин зөөринүүдые дэмжэхэ, мүн тэрэшэлэн ажахы эрхилэлгын бүхы түхэл янзануудые: колхоз, совхозуудые, таряашадай ажахынуудые, кооперативуудые ба нэгэдэлнүүдые хүгжөөхэ тухай хэлэгдэһэн тогтоолой дүрбэдэхи пункт тушаа эгээл ехэ арсалдаанууд гараһан байна. Энээниие хараада абан, оройдоол хоёр бүлэг заһабари дуугаа үгэлгэдэ табихые Редакционно комиссиин түрүүлэгшэ **В. Н. Любимов** дурадхаба. Депутадууд **А. Г. Назарчук, А. Г. Зелепухин, В. С. Никифоров, А. Е. Белорусов** болон бусад нэгэ бүлэг заһабари оруулаа. Депутадууд **А. Х. Галазов, В. В. Калашников, В. С. Фомин, И. П. Рыбкин** болон бусад хоёрдохи заһабариень оруулһан байгаа. Тус тогтоолдо арадай депутадуудай оруулха гэһэн бодолнууд эдэ заһабаринууд соо дүүрэнээр харуулагданхай гэжэ комиссиин түрүүлэгшэ тэмдэглэнэ.

Гэбэшье олохон депутадууд дуугаа үгэхэ иимэ гуримые зүбшөөбэгүй. Газар тушаа үмсын зөөри тогтоохо гү, али үгы гү гэһэн асуудал тушаа гол арсалдаан гарана, съезд тэрэниие хойшолуулангүй шиидхэхэ ёһотой, гэжэ Волгоградһаа ерэһэн депутат **В. Д. Мазаев** хэлэбэ. Теэд тус тогтоол соо энэ асуудал шиидхэгдэхэ ёһогүй. Үмсын зөөри тогтоолго экономическа харилсаануудые эрид хубилгаха ха юм. Үмсын зөөриин уг удха, газар худалдажа абаха ба худалдаха технологи, газарай ээнэй аша туһые хамгаалха арга оньһон хараалагдаагүй. Харин энэмнай бүхы оронуудта үмсын зөөри тогтоохо гү, али үгы гү гэһэн асуудалые тодорхойлхо үедэ гол зүйл болодог.

Тиимэһээ энэ асуудалые газар тухай тусхай декредтэ оруулха, һайса, Конституциин ёһоор шиидхэжэ, һүүлдэнь үндэһэн Хуулида оруулхые депутат дурадхаба. Депутадууд **Н. П. Гриценко, И. С. Савченко** болон бусад тэрэниие дэмжэжэ, түрүүн арад зонтой зүбшэн хэлсээд, һүүлдэнь газар тушаа үмсын зөөри тогтоохо гү, тэрэниие худалдан абалгын ба худалдаанай зүйл болгохо гү гэһэн асуудалые шиидхэхые дурадхаба.

Зарим депутадууд энэ хэлээшыень зүбшөөбэгүй. Референдум үнгэргэхэ болоо һаа, республикада эдеэ хоолой асуудалые шиидхэлгые удаарулха гэжэ зарим депутадууд тоолоно. Манай оронд дэлгүүртэ шэлжэн орохо хараа шугамай соносхогдожо байхада, газар тушаа үмсын зөөри тогтоонгүй байха аргагүйбди гэжэ депутат **А. В. Дерягин** хэлэбэ. Референдум үнгэргэхэ болоо һаа, ерэхэ жэлдэшье энэ асуудалые шиидхэжэ шадахагүйбди.

Дуугаа үгэлгын эсэстэ олонхиин дуугаар РСФСР-эй Арадай депутадуудай съезд гүрэнэй, колхозно-кооперативна, үмсын, хамтын ба хубиин зөөри адли тэгшээр хүгжөөхэ бодолые дэмжээ. Гадна ажахы эрхилэлгын бүхы түхэл янзануудые; колхоз, совхозуудые, таряашадай ажахынуудые, тэдэнэй кооперативуудые ба нэгэдэлнүүдые хүгжөөлгые дэмжэһэн байна.

Арадай депутадуудай Соведүүдэй нэрээр гүрэн түрэ хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилхэ газарай участогуудые эрхэтэдтэ үгэхэ гээд баталан абтаһан тогтоол соо тодорхойлогдоо. РСФСР-эй хууляар тогтоогдоһон ушарнуудһаа бэшэндэ газарай участогуудые буляажа болохогүй. Газарай участок хэрэглэһэнэй түлөө налог тохогдохо. Тэрэнэй түхэл янзанууд, хэмжээнүүд ба түлэлгын гурим хууляар тогтоогдохо.

Уг залгамжалан дамжуулгаһаа бэшэ ушарнуудта газарай участогые худалдалга гү, али хаһан абалга харьяата газар дээрэнь газарай участогай оршодог арадай депутадуудай Соведэй нэрээр гүрэнэй зүгһөө бэелүүлэгдэхэ гэжэ тогтоогдобо. Арадай депутадуудай Совет һанда абтаһан газарай участогые худалдажа абаха уялгатай. Харьяата газар дээрэнь газарай участогай оршодог арадай депутадуудай Соведээр дамжуулан, газарай участогууд зөөри болгон худалдажа абтаха.

Газарай участогые худалдажа абаха эрхэтэй болоһон сагһаа хойшо арбан жэлэй туршада тэрэниие худалдажа ба худалдан абажа болохогүй гээд документ соо тэмдэглэгдэнэ.

Газарай участогуудые худалдалгатай ба худалдажа абалгатай холбоотой бүхы арсалдаанууд сүүдэй гуримаар хаража үзэгдэхэ.

РСФСР-эй Верховно Соведэй ба РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй зохёоһон Россин хүдөө нютагуудые һэргээлгын ба агропромышленна комплексые хүгжөөлгын программые съезд гол түлэб дэмжээ. Хүдөөгэй социальна хүгжэлтэ ба хүдөө ажахын үйлэдбэриие материально-техническэ талаар хангаха тухай правительствын бүлэг тогтоолнуудые һарын болзорто баталан абахые РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведтэ даалгаба.

Бодото ажал ябуулгадаа агропромышленна комплексые хүгжөөлгые гол шухалада тоолохо, тосхоной аша туһада байгууламжын, инвестиционно ба налогой политика хубилган шэнэдхэхэ, гэр байрын барилгада, соёлой, элүүрые хамгаалгын объектнүүдые, һургуулинуудые ба һургуулида ороогүй хүүгэдэй эмхи зургаануудые бодхоолгодо, харгынуудые, тэрэ тоодо ажахынууд доторой харгынуудые барилгада, газ оруулалгада, электрижүүлгэдэ ба хэлхээ холбоо хүгжөөлгэдэ мүнгэ һомолхо, эдэ бүгэдые материально-техническэ талаар хангаха, энэ зорилгоор 1991 онһоо эхилжэ жэл бүри РСФСР-эй национальна доходой 15 процентһээ бага бэшые зорюулха гээд РСФСР-эй Верховно Соведтэ, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведтэ, автономито республиканудай Министрнүүдэй Соведүүдтэ, арадай депутадуудай хизаарай, областной Соведүүдтэ, тэдэнэй гүйсэдхэхэ зургаануудта дурадхагдаба.

Колхоз, совхозуудай, тэрэ тоодо загаһа олзоборилгын ажахынуудай, хүдөө ажахын бусад ажахынууд хоорондын предприятинуудай удаан болзорой ба богони болзорой урьһаламжын гуримаар абаһан 23 миллиард түхэриг гаргашалагдаһанда тоолохо шиидхэбэри съезд абаба.

Промышленна ба хүдөө ажахын продукциин үнэ сэнгүүдэй адли байлгые хангахын тула үе-үе болоод индексаци хэхэ, хүдөө ажахын продукциин үнэтэй болоһон дээрэһээ хүдөө ажахыда гаргашануудые хангажа түлэлгые хангаха гэжэ Верховно Соведтэ, Министрнүүдэй Соведтэ дурадхагдана.

Газарай реформо бэелүүлжэ эхилхэ, хүдөө ажахын үйлэдбэри эрхилхэ дуратай бүхы хүнүүдтэ эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха, таряашадай (фермернүүдэй) ажахынуудта туһалха гүрэнэй программа зохёохо гээд РСФСР-эй арадай депутадуудай бүхы шатын Соведүүдтэ, тэдэнэй гүйсэдхэхы ба захирхы зургаануудта, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведтэ дурадхагдаа. Дэлгүүрэй харилсаануудта агропромышленна комплексые шэлжэн оруулха, эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилгые ехэдхэхэ, эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хүн зониие хангалгые һайжаруулха талаар бодото хэмжээнүүдые бэелүүлхэ гээд баһал дурадхагдаба.

Декабриин 4-дэ съезд хүдэлмэриеэ үргэлжэлүүлээ.

(ТАСС).

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ
ажалай үдэр

БОЛЗОРҺОО УРИДШАЛАГШАД

Уланай колхозой һү һаалиин гурбан фермэдэ бүхыдөө 35 һаалишан 807 үнеэ харууһалжа һаана. Лугшахаанай һүнэй комплексын комсомол-залуушуулай коллектив гурбадахи жэлээ аренднэ харилсаагаар ажаллана. Тус фермые Галина Кубунчиковна Лусалова даадаг юм. Эндэ 441 үнеэн һаагдана. Ажахын түрүү һаалишад гэхэдэ, гурбан мянгатанай зэргэдэ гараха дүтэлһэн Жаргалма Дамбаевна Будаева, Евдокия Шагжиевна Балаганова болоно. Тэдэнэр 11 һарын туршада үнеэн бүриһөө 2700—2800 килограмм һү һаагаад байна.

Лугшахаанай һүнэй комплексдо ороходо, хододоо гуримтай, ариг сэбэр. Гадна эндэ столово, амардаг комнато сооhь телевизор бии, һүнэй лабораторитой, душ, парикмахерай таһалгатай, улаан булантай юм. Парикмахераар Бальжин Походиева хоёрдохи жэлээ хүдэлнэ. Тэрэнэй нүхэр Яков Аранзаев комплексын мэдээжэ тугалшан гээшэ.

Һүнэй комплексын дэргэдэхи сенажай нүхэнһөө «Т-16» түхэлэй трактораар механизаторнууд сенаж малтажа, үнеэдтэ эдюулхээ зөөнэ. Тэээ саанаханань тэжээлэй цех харагдана. Тэндэ һолоомо хэршэжэ, талха таряанай зүйлтэй холижо шанаржуулан буйлуулна. Һаалишад һү ехээр абахын тула бии байгаа арга боломжонуудаа хэрэглэнэ. Фермын коллектив сентябрь һараһаа мүнөө хүрэтэр һү ехээр һааха эршээ доошолуулангүй ажаллана.

— Уланай фермые, Лугшахаанай һүнэй комплексые даагшад Л. М. Дугарова, Г. К. Лусалова гэгшэд ветеринарна врач мэргэжэлтэд юм. Тэдэнэрнай ажалаа һайн мэдэхэ. Тэрэ хоёр һаяхан түлбэригүй путевкоор Венгри аяншалаад ерээ. Һаамхай үнеэн бүриһөө сүүдхэдэ дунда зэргээр 7—8 килограмм һү абанабди. Бидэ энэ жэлдэ бүхыдөө 9000 центнер һү һааха түсэбөө дүүргээбди. Жэлэй дүүрэтэр үшөө нэгэ мянган килограмм һү һаажа тушаахабди. Һаагдадаг үнеэдэйнгээ һү шэмые дээшэлүүлхын хажуугаар малай үбэлжэлгые эмхитэй һайнаар үнгэргэхын түлөө аһан шадалаараа оролдонобди,— гээд Уланай колхозой ахамад зоотехник Жаргал Цыренович Гатапов хэлээ һэн.

Мүнөө һаалиин гол һүрэг мал тэжээлэй һайн рационоор хангагданхай. Тусхайлбал, һаагдадаг үнеэдтээ үдэртэ туд бүридэнь 25 килограмм сенаж, һолоомо 5 килограмм, 2 килограмм үбһэ, 3 килограмм талха тарянай зүйл үгэнэ.

Уланай колхозой коллектив Баргажанайнгаа район соо бусад ажахынуудай дундаһаа түрүү һуури эзэлжэ ябана.

С. БАЛДУЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Ажахын түрүү һаалишан Ж. Д. Будаева; 2. Фермэ соо; 3. Механизаторнууд Баир Будаев, Баир Ангаров сенаж ашана.

Авторай фото.

3548 ЦЕНТНЕРЭЭР ҮЛҮҮЛБЭ

Цахирай совхозой мал ажал эрхилэгшэд гүрэндэ мяха тушааха талаар яһала үндэр амжалта туйлаба. Эдэнэр арбан хоёрдохи табан жэл соо бүхыдөө 11040 центнер мяха худалдаха түсэбтэй һаа, тэрэнээ нёдондо жэлэй һүүл багаар бэелүүлһэн байха юм. Иигэжэ тус ажахын үхэршэд дээбарияа дүрбэн жэлэй хугасаа соо дүүргэжэ шадаа бшуу.

Хэдэн үдэрэй урда тээ цахирайхид табан жэлэйнгээ һүүлшын жэлэй түсэб дүүргэһэнээ элидхэбэ. Тэдэнэр байгша ондо бүхыдөө 2390 центнер мяха тушааха байбал, тэрэнээ 3148 центнертэ хүргэжэ, даабарияа 758 центнерээр үлүүлһэн габьятай. Иигэжэ тус ажахы энэ табан жэлэйнгээ түсэб 3548 центнерээр үлүүлһэн болоно гээшэ.

Энэ туйлагдаһан амжалтада ажахын бүхы мал адуулагшад, хонишод, адуушад, зооветмэргэжэлтэд хубитаяа оруулаа гэхэдэ алдуугүй. Илангаяа ахалагша малшад Валерий Будланович Дугаров, Жамбал Халзанович Гармаев, Максим Дамбаев, Игорь Дансарунов, мал адуулагшад Валентина Дансарунова, Лариса Дамбаева болон бусадые онсолон тэмдэглэхээр.

М. ЦЫРЕНОВ.

Захааминай район.

ЭЛШЭ ХҮСЭ АЛМАНА

Хойто зүгэй электрын элшэ хүсэнэй сетиин коллектив байгша оной эхинһээ жэгдэ һайнаар хүдэлжэ, түсэбтэ даабаринуудаа урагшатай дүүргэнэ. Үйлэдбэриеэ нарижуулан һайжаруулжа, электрын элшэ хүсэ, мүнгэ ехээр алмана. Жэшээлхэдэ, электрын элшэ хүсэ алмаха хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлжэ, 427 мянган киловатт-час алмаа. Элшэ хүсэ хэрэглэгшэдтэ эльгээлгын өөрынь үнэ сэн доошолуулһанай ашаар 122 мянган түхэриг алмажа шадаһан байна.

Элшэ хүсэнэй түхеэрэлгэнүүдые капитальна заһабарилгада түсэбэй ёһоор 500 мянган түхэриг ашаглаха ёһотой аад, үнэн дээрээ 570 мянганда хүргөө, 9 мянган түхэригэй түлөөһэтэй хангалга хүн зондо үзүүлхэ түсэбөө 3,7 мянган түхэригөөр үлүүлээ.

Электросетиин коллектив элшэ хүсэнэй шэнэ объектнүүдые бариха хэрэгтэ гоэитой анхарал хандуулна. 110 киловольт хүсэтэй лини Таксимоһоо Муя хүрэтэр баригдажа, ашаглалгада оруулагдаа. Мүн 35 киловольт хүсэтэй подстанци бариһан байна.

Манай корр.

ОЛОЙ ПРОГРАММА— Э АРАДАЙ ХЭРЭГ

Н АЖАХЫ ҮЛҮҮ БЭШЭ

най холбооной хүтэлбэрилэгшэ «Правда» газетын хуудаhан дээрэhээ таряашаниие таряашанhаа хамгаалха эрилтэ табина. Гадна манай республикын колхозуудай республиканска соведэй түрүүлэгшын орлогшо И. Зангеев «Правда Бурятии» газетэдэ толилуулhан статья соогоо колхозhоо гаража, тусгаар арендатор, фермер болохо нэгэшье колхозник байхагүй гэжэ тобшолно.

Тусхайлбал, мүнөө үедэ хүдөө ажахыгаа хуушанайнгаа гуримаар эрхилхэ hэдэлгэ гаргадана гэжэ hэжэглэхээр hэн. Газар тухай, таряашанай ажахы, зөөри тухай Хуулинуудай проект уншахада таряашанда газар үгэнгүй, урдын гуримаар орхихо hэдэлгэтэйгээр бэшэгдэнхэй байна. Ямар ушарhаа хүтэлбэрилэгшэдэй зүгhөө шэнэ гуримууд дэмжэгдэнэгүйб гэбэл, таряашан өөрын газартай боложо, өөрыгөө мэдэжэ ажалладаг, продукци үйлэдбэрилдэг болоходоо мүнөө байhан хүтэлбэрилэгшэдэй мэдэлhээ сүлөөрхэнь ха юм. Игэжэ захагүй олон хүтэлбэрилхы тушаалтад ошон ошоторoo ажалгүй болохо байhандаа баhал дурагүйлхэнэ.

Хүдөө ажахын продуктнуудые түргэн болзорто ехээр үйлэдбэрилжэ бэлэдхэхэдэ фермерэй, таряашанай ажахынууд горитойхон нүлөө үзүүлхэ. Теэд эдэ ажахынууд бороогой hүүлээр ургадаг мөөгэнүүдтэл гэнтэ олошорхогүй. Иимэ ажахы байгуулхадаа хүн бүхэн урид hайнаар бодомжолхо, бэлэдхэ ёhотой юм ааб даа. Мүнөө үедэ бэеэ даанхай иимэ ажахы байгуулха шадалтай хүншье хомор. Зүгөөр иимэ ажахы байгуулхаhаа урид үмсын ажалда анхарха хэрэгтэй гэжэ hанагдана. Хэрбээ мүнөө бии байгаа айл зоной үмсын ажахые урагшатайгаар хүгжөөжэ шадаа hааамнай, саашадаа фермернүүдэй, таряашадай ажахынуудые үргэнөөр байгуулха найдамтай үндэhэ hуури табигдаха hэн.

Үнэн дээрэнь абажа харабал, ямаршье үлүү ехэ мүнгэ зөөри гаргашалангүй, үмсын ажахынуудhаа продукци горитойгоор бэлэдхэхэ арга боломжо бии. Урда жэлнүүдтэ үмсын ажахынуудые үгы хэхэ үргэн ехэ хүдэлөөндэ сохюулжа, нилээд хохидолдо ороhоншье hаа, мүнөө республикын хүдөө нютагуудта ажаhуугшадай үмсын ажахы бүхэн 0,11 гектар хахалагдадаг газартай, 0,10 гектар сабшалантай байха юм. Бүхыдөө таряашадаймнай үмсын ажахыда хахалагдадаг бүхы газарай 1,2 процентнь, сабшалангай 3,7 процентнь үгтэнхэй. Нёдондо энээхэн газарhаа 64,5 процент хартаабха малтажа, 20 гаран процент овощ суглуулаа. Мүн бүхыдөө бэлэдхэгдэhэн мяханай гурбанай нэгэ хубинь, hүнэй 28 процентнь үмсын ажахынуудта үйлэдбэрилэгдөө. Энээнhээ гадна таряашадай эды жаахан бүхы участогуудhаа жэл бүхэндэ 15—17 мянган тонно зеленко бэлэдхэгдэнэ.

Айлнуудай үмсын ажахын арга боломжонуудые үлүү ехээр магтаха, hайрхахые хүсэнэгүйб. Зүгөөр бодото тоо, баримтанууд балшыса элирүүлнэл даа. Таряашан гээшэмнай үмсынгөө энээхэн ажахыда ёhотой эзэн боложо, хүтэлбэриин асари хүсэтэй мундуу hабарта оронгүйгөөр байна. Гэбэшье мүнөө үе сагта хүсэд хосоронгүй үлэhэн үмсын ажахынууд гансашье эзэнэй бэшэ, мүн бусад хүнүүдые эдеэ хоолоор хангана ха юм. Хэрбээ үмсын ажахынуудай хүгжэлтэдэ бүри тодорхой туhаламжа, дэмжэлгэ үгөө hаа, бүрин эрхэтэ Буряад ороноймнай бүхы хүн зониие эдеэ хоолоор хүсэд хангаха аргатайл. Үнэн дээрээ энэ хооhон баталамжа бэшэ. Сүлөөтэ таряашан хэзээдэшье эди шэдиеэ харуулдаг hэмнай. Юрэдөөл түүхынше хуудаhануудые иража харахада иимэ баримта олон байхал даа.

Хүлгөөтэ хорёод онуудай эхээр нэгэдэхи империалис болон граждан дайнай дүлэн унтаржа, амиды мэндэ үлэhэн таряашад нютагаа бусажа, газар дээрээ ажаллажа захалаа. Энэ үедэ хүдөө нютагуудта адууhа малайнь тоо толгой эрид үсөөрhэн, таряашадай hуудал байдал доройтонги тулюурхан болонхой байгаа бэлэй. 1924 оной эхиндэ таряашадай ажахынуудта 312 мянган үхэр мал тоологдодог байгаа гэхэ гү, али 1916 онойхиhоо дүрбэ дахин үсөөрүүлэгдэнхэй бэлэй. Тиихэдэ 1916 онойхидо орходоо гахайнуудынь 41 мянгаар, хонидынь хахадаараа — 207 мянгаар, адуу моридынь 50 мянгаар хорошоhон байгаа. Иимэ хэсүү хүндэ байдалаа заhаруулхадань нилээд ехэ болзор, он жэлнүүд хэрэгтэй гэжэ hанахаар. Теэд оройдоол табан жэлэй үнгэрөөд байхада, 1929 ондо айлнуудай үмсын мал бүри 1916 онойхиhоо холо үлүү олошоруулагдаад, эдеэ хоолой продуктнууд горитойхоноор элбэгжэжэд байба. Тусхайлбал, 1929 оной эхиндэ Буряад орондомнай үмсын ажахынуудта 716,9 мянган үхэр мал, 120,4 мянган гахай, 865,6 мянган хонин, 225,6 мянган адуу морид үсхэбэрилэгдэжэ байгаа юм. Хүгжэлтынгөө орьел дээрэ байhан хүдөө ажахымнай саашадаа найдамтайгаар дабшаха үргэн замдаа гаража байhаар. Ороной хүтэлбэриин алдуу эндүүhээ уламжалан, энэ hалбаримнай доройтоhоор доройтожо захалаа. Энээнэй хохидолые бидэ өөр дээрээ мүнөө үзэжэ байнабди. 1929 онhоо хойшо алдуу эндүүгэй хохидол улам hүжэрөө. 1932 ондо адууhа малай тоо толгой 1926 онойхитой сасуулбал, эрид хороогдоо. 1935 оной дүнгүүдые 1929 онойхитой сасуулхада, үхэр мал 2,7 дахин, гахай 2 дахин, хонин 3,4 дахин, адуу морид 2,1 дахин үсөөрүүлэгдэжэд байба.

Тиимэhээ шахардуу энэ байдалhаа гарахын тула нэн түрүүлэн үмсын ажахынуудые хүгжөөжэ, үйлэдбэрилhэн продукциень суглуулжа бэлэдхэхэ, болбосоруулан бүйлүүлжэ худалдаха ашаг үрэтэй онол аргануудые тодорхойлхо хэрэгтэй болоод байна.

Мүнөө Буряад орондомнай үмсын ажахытай 120 мянган айл бии. hүүлэй жэлнүүдтэ эдэ айл бүлэнүүдэй үмсын ажахынуудта адууhа малай тоо толгой яhала олошоржо байна. hүүлэй юhэн жэл соо үмсын ажахынуудай үхэр малай тоо толгой 37 процент, гахай 68 процент, хонин 20 процент, моридынь гурба дахин олошорбо. Гэхэтэй хамта ган гэхэ нохойгүй, газар гэшхэхэ малгүй айлнууд хүдөө нютагуудтамнай заhаhаа бии. hүүлэй мэдээгээр хүдөөгэй айл бүлэнүүдэй гурбанай нэгэ хубинь үмсын ажахыгүй юм. Гадна хүдөө нютагуудта ажаhуугшадай хахадынь үхэр мал, хахадhаа үлүүнь гахай, 82 процентнь хонин үсхэбэрилнэгүй. Шубуун бүришье хомор. hаядаа бүхы hуурин, тосхондо тахяагай донгодохые дуулахаяа болихомнай ха. Үмсын ажахыда үсхэбэрилэгдэдэг шубуун бүлэ бүридэ хубаарилхада оройдоол хоёр толгой хүртэнэ.

Айлнуудай үмсын ажахы хэмжээгээрээ хэды бага байбашье, мүнөө республикынгаа хүн бүхэндэ 25 килограмм хүртэхөөр мяха, 70—75 литр hү үйлэдбэрилнэ. (Зүгөөр энэ тоо баримтанууд доошолуулагданхай гээшэ ха). Юуб гэхэдэ, мүнөө үедэ айлнууд үмсэдөө hү шэмэгүй гэхэ гү, али жэлдээ 1129 килограмм hү үгэдэг үнеэ барихагүйл даа. Эдэ бүхы тоо, баримтануудые зэргэсүүлэн харахада, республикымнай хүдөө нютагуудта ажаhуудаг айл бүлэнүүд үмсынгөө ажахые хүгжөөжэ, гансашье өөhэдыгөө бэшэ, мүн туд бүреэ Буряад оронойнгоо 10 хүниие эдеэ хоолоор хангаха арга шадабаритай болоо hаань, hү, мяхан дуталдахаяа болихо бэлэйл. Хэрбээ гадаада гүрэнүүдэй фермернүүд туд бүреэ 100 хүниие эдеэ хоолоор хангадаг hаань, манай эндэхи таряашадта дээрэ дурсагдаhан зорилго бэелүүлхэнь бүришье бэлэн ааб даа. Хэрбээ hайнаар эмхидхэжэ шадабал бүри богони болзорто бэелүүлэгдэжэ болохо. Зүгөөр энэдэ үнэтэ сагаа хооhоор үнгэргэhэнэй хэрэггүй. Тусхайлбал, ойрын сагта газар, таряашадай ажахы, зөөри тухай Хуулинууд баталагдан абтажа хүсэндөө оруулагдаха болоно. Тиихэдээ энэ программа соо иимэ зүйлнүүдые оруулбал зохид гэжэ дурадханаб.

Нэн түрүүлэн газар ашаглаха талаар урид абтаhан гүрэнэй бүхы актнуудые болюулха. Хүдөө ажахын элдүүриин газарые нютагай Соведүүдэй мэдэлдэ үгэхэдэ зохид. Гадна газараа арендээр гү, али зөөри болгон үгэхөөр тусхай нөөсэ бии болгохо хэрэгтэй. Мүн хүн зоной үмсын ажахын тогтоогдомол хэмжээе болюулха саг тулаа. Тэрэшэлэн үмсын ажахы баригшадта газарай участогуудые хүсэд хүрэхөөр хубаарилжа үгэхэ ёhотой. Иимэ газартай болоо hаа, хүн зон ашагтайгаар хэрэглэжэ, продукци ехээр үйлэдбэрилхые оролдохо бшуу. hуурин, тосхон шадархи газарые тэндэ ажаhуугшадай хамтадаа хэрэглэхээр үгэхэ гурим баhал хэрэгтэй. Эдэ бүгэдэ шухала асуудалнуудай саг соогоо таарамжатайгаар шиидхэгдээ hаань, эдеэ хоолой продуктнууд улам элбэгжэхэнь дамжаггүй.

Саашадаа айлнуудай үмсын ажахы өөhэдтэнь бага боложо захалаа hаань, мүн бага хэмжээнэй машина, техникын элбэгээр бүтээн гаргагдажа эхилхэдэ эдэ таряашаднай үмсынгөө ажахые фермерэй ажахы болгон үргэдхэхэ аргатай болохол даа. Манай Буряад ороной эрхэ байдалда нэн түрүүлэн хонишодой бригаданууд иимэ арга боломжотой. Юрэдөөл таряашанай, фермернүүдэй ажахынуудай ерээдүйн үндэhэ hууринь айлнуудай үмсын ажахын хүгжэлтэhөө эхитэй гэбэл алдуу үгы. Тиимэhээ үмсын ажахынуудые хүгжөөлгэдэ гол анхаралаа хандуулха шухала.

А. ДЕРИГЛАЗОВ,
экономикын эрдэмэй кандидат.

Зураглал

ЕХЭ-УhАНАЙ ЭЗЭН

Хойто-Голой шэнжэ шарайнь намартаа бүри hайхан боложо хубилдаг. Ехэ-Уhанай эрье шадарай нохойн хоншоорой, залуу хуhадай алтан шаргал набшаhадынь Саяан уулаhаа бууhан hэбшээ hалхинда үлеэлгэн байхань үзэгдэнэ. Түрүүшын хюрууда сохюулаад унаhан набшаhад хүл дорошье шаршаганаха юм.

...Бэеэр тиимэ балай үндэр бэшэшье hаа, ажал хэжэ хүдэржэhэн, хурса хёрхо харасатай Гарма Генинович Паданов гэртээ хүрэжэ ерэhээр, морин дээрэhээ түргэхэн hүрэн буушаба. Нюргандань хилээмээр дүүрэн рюкзак харагдана.

— Магазин ошожо ерэбэб, — гэжэ тэрэ нүхэрнай мэндээ хэлэhэнэйнгээ hүүлээр, маниие гэртээ уриба.— Үбэлнайшье өөрынгөө эрхээ абахань ха даа.

Ужам ехэ гэр соонь айхабтар дулаан. Малшанай хани нүхэр Дулма Дандыковна пээшэнэйнгээ ойро ехэл сүлөөгүй байба. Пээшэнэйнгээ түлеэшье нэмэнэ, бусалжа байhан амhарта абажа, тэрээн соогоо юушьеб даа хэнэ. Газаашье гараад орохо юм. Тэрэ зуура намhаа районойнгоо түбэй hониниие hураад абана. Сүлөөгүй тухашаржа ябаhан энэ эхэнэрые хараад, табан үхибүүдые түрэжэ, бултыень хүл дээрэнь гаргаhан бүхы наhаараа шахуу эгээл хүндэ мал ажалда малшанаар хүдэлhэн хүн гэхээр бэшэл даа.

Үдын хоол бариха үе байгаа. Ехэ хүбүүн Николай арбан нэгэдэхи класс дүүргэнхэй. Эхэдээ тон адлирхуу аад, нэгэ бага хитүүшэг бага басаган Марина хоёрынь газетэ, журналнуудые харана. Марина байд гээд лэ мойhон харахан нюдөөрөө маниие хаража, «юун зон бэ, ямар хэрэгээр ерээб» гэжэ hонирхоно янзатай.

— Игэжэ байналди даа,— гээд гэрэй эзэн абяагүй байдалые таhалжа, бидэнэрые халуун эдеэндэ уриба.— Үбэлдөөшье, зундаашье эндээ таhархайшаг лэ байдагбди.

Үнэхөөрөөшье, эдэнэрэй элдэб янзын байра байдалынь, модоор баригдаhан дал хорёонь hууринhаа хоёр-гурба модо шахуу хажуу тээшээ гэхэ гү, али Ехэ-Уhан гэжэ нэршэhэн голой эрье шадар түхеэрэгдэнхэй юм байна. Энэ голой баруун эрьеэрнь ой модоор элбэг хадын боори хүрэтэр шаргал таряалан нэмжын хабтайна.

— Олохон жэлэй туршада бидэ гэр бүлын подрядай гуримаар ажаллажа байнабди,— гээд Гарма Генинович сонхоор хараха зуураа хэлэбэ.—Энэ манай эрхилжэ байhан хэрэгнай совхоздошье олзотой, өөhэдтэмнайшье ашагтай ха юм. Салин хүлhэмнай яhала hайн. Зүгөөр хэншье манай хэрэгтэ оролсохоёо болинхой. Баталhан хэлсээгээ бэелүүлхые оролдогшобди. Манда үшөө юун хэрэгтэйб даа?— гээд бидэнэр тээшэ эрьелдэн, хоёр гараа дэлгээн: — Хүдэлхэл хэрэгтэй. Залхуурангүйгөөр ажаллабал, зориhондоо заатагүй хүрэхэш.

Ахалагша малшан саашань яаралгүйгөөр ажал тухайгаа хөөрэнэ. Тэрэнэй хүтэлбэрилдэг бригада нёдондо жэлдэ 60 үнеэнhээ 73 тугал абажа, түсэбөө холо үлүүлhэн байна.

— Гарзада оруулаагүй болоно ха юмта?

Гарма Генинович энеэбхилэн:

—Үгы даа. Жэлэй дүнгөөр бидэ авансаа тоолонгүйгөөр бүхыдөө 8,5 мянган түхэриг нэмэлтэ түлбэри абаа hэмди,— гэбэ.

— Миинтээр манда мүнгэ хэншье үгэхэгүй. Үглөөнэй үүр сайхаhаа эхилээд, hүниин харанхы болотор хүдэлхэ хэрэгтэйл даа. Үхибүүднай хамhалсажа, яhала туhаламжа үзүүлдэг,— гэжэ Дулма Дандыковна хөөрэлдөөндэ оролсожо, басаган тээшээ энхэргыгээр харахадань, харин тэрэнь хамараа уршагад гүүлээд, газетээр нюураа халхалжархина.

— Маринамнай манай одхон басаганшье hаа, малда ехэ дуратай юм. Үбhэ тэжээлшье хубаарилан үгэлсэдэг, уhалдаг, байра байдалыень сэбэрлэлсэдэг, гэртэшье миин байхагүй даа. Хэшээлдээ бэлдээшье hаа, гэр сооhиёо арилгаад лэ байдаг. Эсэгээ hажаажа, ажалда бэрхэ басаган юм,— гэжэ тэрэ нэмэнэ.

— Эжы, хүрөөл даа,— гэжэ Марина хүйтэншэгөөр хэлээд, гүйжэ бодоод пээшэнэй саана орошоно.

— Магтуулха ехэл дурагүй. Үнэхөөрөө ажалда бэрхэ басаган,— гээд, эхэнь энеэбхилэн хүбүүн тээшээ хаража: — Туhамаршаднай мүнөө үсөөн болоо. Геннадий техникумдэ hурана. Галина Раиса хоёр районhоо гадуур ажаhуудаг. Нэгэниинь фельдшер, нүгөөдэнь бухгалтер мэргэжэлтэйнүүд юм. Эдэ үхибүүднай амаралтада гараад ерэхэдээ, баhал миин hуухагүй даа,— гэбэ.

Дулма Дандыковна минута тухай дуугай болоhон аад, газетэ хаража hууhан хүбүүн тээшээ эрьежэ: — Бултандаа хүл дээрээ гараа. Хүдэлдэгшье, hурадагшье гээшэ. Николаймнай манай ноён болоно. Мүнөө отделениингээ эрхилэгшээр томилогдонхой,— гэжэ хэлээ hэн.

— Харин таанад намда ноёлуулха зон гээшэ гүт,— гэжэ Николай Гармаевич толгойгоо үргэн хэлэбэ.— Дүнгүүдээ согсолходоол намда хандадаг ха юмта. Бэшээрээ өөhэдөө ноёд болошонхой бэшэ гүт?— гэжэ тэрэ газетээ хажуу тээшэнь табижа, энеэбхилэн hууба.— Совхоздомнай гэр бүлын подрядай гурим өөрынгөө hууриие батаар олонхой. Үрэ дүнгүүднайшье дээшэлжэ эхилэнхэй. Дэлгүүрэй экономикын үедэ манда айха юумэн үгы. Худалдан абаха сэнгүүдэй нэмэхэдэнь, малшад урма зоригтойгоор хүдэлдэг болоо.

— Ажахы доторхнай хэн түрүүлэн ажал эрхилхэ шэнэ гурим зүрхэтэйгөөр нэбтэрүүлhэн байнаб?— гэжэ бишье hонирхобоб.

Отделениие эрхилэгшэ наhаараа залуу хүн юм. Тэрэ бодожо, урагша хойшоо алхалhанай hүүлдэ: — Манай отделенидэ минии эсэгэ гэр бүлын подрядай гурим нэбтэрүүлэгшэдэй нэгэн болоно. hүүлэй хэдэн жэлэй хугасаа соо бидэ ажахы эрхилэлгын шэнэ гурим нэбтэрүүлхэ талаар тодорхой хүдэлмэри ябуулнабди. Манай жэшээе олохон коллективүүдэй дэмжэhэниинь hайшаалтай.

— Зай, хүбүүн, хүрэг лэ даа. Магтаhанайшье үлүү. Үнэхөөрөө гэр бүлын подрядай гуримай ашаг үрэнь айхабтар ехэ юм. Ондоо ажахынуудта тэрэниие нэбтэрүүлхэ байгаа. Тиибэл, районойнгоо экономикыень хараа байса дээшэлүүлхэ hэмди,— гэжэ Гарма Генинович мэдүүлбэ.

— Эсэгэ, ши районой хэмжээн соо бодомжолдог болобо гээшэ гүш?— гэжэ hамгааниинь энеэбхилэн, стол дээрээ халуун эдеэ табина.

— Эндэ ямар hаад болоо юм. Гэр бүлын подряд манай ерээдүйн амжалтын түлхюур боложо үгэнэ бшуу. Дээрэhээ захиралта хүлеэжэ байнгүйгөөр, өөhэдөө мэдээд лэ хүдэлхэ хэрэгтэй ха юм. Түнхэндэ хүнүүд ажаллажа шададаг даа. Баймга ажахы эрхилэлгын шэнэ гурим нэбтэрүүлжэ, ашаг үрыень өөhэдтөө мэдэрдэг болоходоо, зүб, бурууень ойлгохо. hайнаар ажаллаhан хүнүүд суутай хододоо ябадаг, урмашуулагдадагшье гээшэ бээ,— гээд, үнинэй малшан ямар бэ даа бодолдоо абтаhан hууба.

Энэ хүнэй ажабайдалые баhал орёо байhан гэхэдэ, алдуу болохогүй. Тэрэ таряашанай гэр бүлэдэ хара багаhаа ажал хэжэ эхилhэн намтартай. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуу ехэ дайн соо Гарма сараар газар хахалаа, ойhоо модо шэрээ, Аха нютагhаа ашаа зөөгөө. Дайнай hүүлээр ФЗУ дүүргэжэ, Гусиноозёрск хотодо шахтёроор хоёр жэлэй хугасаа соо ажаллаhан байха. Удаань Хойто-Гол нютагаа бусаад, бригадада хүдэлхэдөө, үбhэ сабшаа, ургаса хуряагаа, hүүлдэнь мал ажалтай хуби заяагаа холбоо. Түрүүн залуу хүбүүн мяхалиг үүлтэрэй малай гүүртэдэ ажаллаба. Далаад онуудта үндэр дүн түйлаhанайнгаа түлөө Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагдаhан габьяатай.

— Танда гүрэн түрын бэшэшье хайранууд бии гэжэ дуулагшабди,— гэжэ hонирхоходомнай, Гарма Генинович нэгэ бага аягүйрхэhэн янзатай хэбэр үзүүлжэ, игэжэ хэлээ hэн:

— Шагналнууд бии юм бэзэ. Гарай хүлэй хургануудта хүртэхэгүйл даа,— гээд тэрэ Марина басаган тээшээ харана.—Эдэ шагнал бүхэнэй түлөө айхабтар ехэ ерэлдолго гаргаха хэрэгтэй. Гансал намда үгэhэн шагналнууд бэшэ юм. Энэмнай гэр бүлын гэшүүн бүхэнэй оруулhан хубитын гэршэнь болохо.

Игэжэ хөөрэлдэжэ hуутарнай, Марина басаганиинь ондоо таhалга сооhоо эсэгынгээ костюм абаад, манда харуулба. Үнэхөөрөөшье зүүн таладань олон медальнууд, энгэрэй тэмдэгүүд зүүлгэгдэнхэй, баруун таладань Ленинэй болон Ажалай Улаан Тугай орденууд яларжа байба.

Одоол эндэ ойлгуулжа үгөөгүйдэтнай болёо гээд тэрээндэ хандахадамни, Гарма Генинович энеэбхилэн, одхон басагандаа хэлэбэ:

— Асараал хадаа өөрөө хөөрөөд үгэлши.

— Эдэ энгэрэй тэмдэгүүд манай абын 1973—1979 онуудай дүнгөөр социалис мүрысөөндэ илажа гараhыень элиршэлжэ үгэнэ,— гээд Марина томоотойгоор хэлэхэдээ, ялалзаhан тэмдэгүүдыень хургаараа заана.— Энэ СССР-эй ВДНХ-гай алтан медаль, «Ажалдаа шалгарhанай түлөө» «Харин нёдондо эсэгэдэмнай гүрэн түрын эгээл дээдын шагнал — Ленинэй орден барюулагдаhан байна.

Басаганайнь иимэ омогтойгоор гүрэн түрын шагналнуудые харуулжа байхадань, иимэ бодол тархидамни ороо hэн. Эхэ, эсэгынгээ түйлаhан амжалтануудаарнь омогорхоhон үхибүүд саашадаа гэртэхинэйнгээ зүргөөр алхалжа магадгүйл. Энэл ха юм даа, манай ерээдүймнай залуу халаан.

— Манай абада үшөө нэгэ үнэтэй шан үгтэнхэй. Хүнгэн автомашинаар шагнагдаhан юм,— гээд басаган хөөрөөгөө дүүргэбэ.

— Гарма Генинович мүнөөдэрэйтнай ажал хэрэг ямар бэ?— гэжэ ээлүүдгүй hурабабди.

Гэрэй эзэн удаахан дуугай hууhанай hүүлээр, байгша оноймнай үрэ дүнгүүд нёдондонойхиhоо доошо байха ёhогүй гэжэ харюусаба. Ахалагша малшан туhалагша Намсарай Ангаевтай суг хамта зунай hарануудай үедэ холын Элшэрэй бэлшээридэ малаа абаашажа харууhалаад, сентябриин хорёодоор hөөргөө бусажа ерээ. Эдэнэр үхэр бүхэнэйнгөө шэгнүүрые сүүдхэдэ 700 граммай орондо 1000 граммаар нэмээhэн байха юм.

— Энэ жэлэй үбэлжэлгые бараг үнгэргэхэ байхабди. Байра байдалнай hайнаар түхеэрэгдэнхэй. Үбhэн яhала бии. Совхознай талха таряанай зүйл таhалжа үгэбэ. Бэшыень бидэ өөhэдөө хээ аабзабди даа,— гэжэ тэрэ хэлээ hэн.

hайн hайханиие хүсөөд, гэрhээнь гарахадамнай, Ехэ-Уhанай голhоо буусань оройдоол хорёод метр газарта оршодог байба.

— Сагшье түргэн лэ ошоно даа. hаял хабар байгаа hэн. Мүнөө үбэлжэлгэмнай оробо. Бидэнэрэй наhаншье баhал иимэ түргөөр ошоно. Үхибүүднай маанадаа халан, ажал хэрэгыемнай саашадань үргэлжэлүүлхэ юм бээз. Энэл даа манай юртэмсын ажабайдал,— гэжэ Гарма Гениновичын хэлэhыень мартаха аалши?

Энэ аха нүхэрнэй саашадаашье амжалтатай ябахань дамжаггүй.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: суута малшан, Ленинэй болон Ажалай Улаан Тугай орденто Г. Г. Паданов.

В. СЕМЕНОВ,
«Саяан» газетын редакторай орлогшо.
Түнхэнэй районой Туранай совхоз.

СОВЕДҮҮДЭЙ КАДРНУУДАЙ hУРАЛСАЛ

КПСС-эй рескомой партийна, совет кадрнуудые hургадаг курсануудта арадай депутадуудай сельскэ, поселково Соведүүдэй түрүүлэгшэнэрэй орлогшонорой ээлжээтэ hуралсал боложо дүүрэбэ.

Арадай депутадуудай Соведүүдэй ажал ябуулгын, бюджет бии болголгын, дэлгүүрэй экономикодо оролгын гол асуудалнуудта hуралсалай үедэ онсо анхарал хандуулагдаба.

Шагнагшад нютагай ажахые өөhэдөө хүтэлбэрилгэ тухай, зөөри тухай Хуулинуудые наринаар шудалаа.

hуралсалда ябагшад энэрхы ёhоной, демократическа социализмын шиидхэгдээгүй асуудалнууд тухай профессор Д. Ж. Батуевай, дэлгүүрэй экономикодо оролго тухай Буряадай хүдөө ажахын институдай хүтэлбэрилгын кафедрые даагша Л. В. Власовай hонирхолтой элидхэлнүүдые шагнаа.

Тэдэнэр Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Сагай үргэлжын комиссинуудай түрүүлэгшэнэр Н. П. Быков, И. П. Павлов Н. И. Быковтэй уулзажа, Соведүүдэй хүдэлмэриин асуудалнуудаар, мүн хүтэлбэрилгын байгууламжа, барилгада, архитектурада, түсэблэлгэдэ, бюджетно-финансын ажал ябуулгада, экономическа реформодо хабаатай асуудалнуудаар тайлбаринуудые абаhан байна.

Республикын Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй таhагуудые даагшанар В. Ч. Нимаев, К. И. Бахрунов гэгшэд Соведүүдэй ажал ябуулгын гол түхэл маяг болон онол арганууд, нютагай өөhэдөө хүтэлбэрилгэ тухай [illegible] Мүнгэнэй эрьесые, кредитно-мүнгэнэй харилсаае гуримшуулха, дэлгүүрэй экономикодо орохо үедэхи сэнгүүдэй реформо тухай республикын финансын министр М. Г. Намсараев, Госбанкые эрхилэгшэ А. А. Вязинский болон сэнгүүдэй талаар комитедэй түрүүлэгшын орлогшо А. А. Воронцовагай элидхэлнүүд hонирхол үүсхэhэн байна.

Шагнагшадай урда республикын юстициин министрэй орлогшо М. С. Лазарева, республикын Верховно Соведэй юридическэ таhагай мэргэжэлтэн А. Д. Улымжиев үгэ хэлэжэ, РСФСР-эй Конституциин проектые, зөөри тухай Хуулиие тайлбарилжа үгөө.

Республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. В. Саржан сугларагшадтай уулзажа, сельскэ сомоной, поселково Соведүүдэй зорилгонууд дээрэ тогтоо.

О. ЗАНДАНОВ,
КПСС-эй рескомой партийна курсануудай даагша.

Александр Сергеевич Марков Астрахань городэй эгээл мэдээжэ хүнүүдэй нэгэн юм. Уран зохёолшо, хизаар ороноо шэнжэлэгшын бүтээлнүүдые эндэхи хүн зон ехэ хүндэтэйгөөр угтан абадаг.

Александр Сергеевич хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ өөрөө ябажа шадахаяа болиhоншье hаа, орон соогуураа аяншалжа, хүн зоной hуудал байдалые шэнжэлдэг юм.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. С. Марков.
ТАСС-ай фотохронико.

Совет орон дотор

КЕМЕРОВЭ. «Кузбасс — манай хамтын гэр» гэhэн концертнэ программада хабаадагшад областиингоо бүхы нютагуудаар ябана. Татаар арадай Сабантуй hайндэрэй, Шорскын түрэ хуримай хэhэгүүдые, чуваш хатарнуудые, телеутска, ненецкэ, украин, армян аялга дуунуудые хаа хаанагүй дулаанаар угтана. Кузбасс 50 гаран үндэhэ яhатанай түлөөлэгшэдэй тоонто нютаг болонхой. Сибириин энэ хизаарта национальна ёhо заншалнууд хүндэлэгдэдэг. Кемеровэй облгүйсэдкомой соёлой ба искусствын хэрэгүүдэй талаар совет тэдэниие дэмжэдэг юм.

Кемеровэй областной Соведэй депутадууд Кузбасста үйлэдбэри сүлөөтэйгөөр эрхилхэ зонын статус дэмжээ hэн. Россин программа соо тогтоогдоhон болзортой сасуулхада, индустриальна региониие кризисhээ нэгэ хахад-хоёр дахин түргөөр гаргаха гээшэ тэрэниие эмхидхэлгын гол зорилго болоно.

(ТАСС).

онон …нуудаар

ЛИШАН, Н ХАНДАМА

лаар бага бэшэ ажал ябуулаа. Энэ фермэдэнь ехэ хоёр гэрнүүд баригдажа, тэндэнь hаалишад орожо түбхинэнхэй. Тиигэжэ колхозой правлениин зүгhөө хүн зонойнгоо байдалда анхаралаа табижа байхадань тэдэнэрынь урматай хүдэлнэ бшуу.

Хандама Олег нүхэртэеэ хоюулан сугтаа hү hаалиин фермэдэ ажалладаг юм. Олегынь hаалиин үхэршэн. Энэ залуу бүлэдэ хоёр hайхан басагад урган бодожо байна.

Дүрбэдэхи hаалиин фермэдэ зургаан hаалишад 200-гаад шахуу үнеэдээ электрын элшэ хүсөөр hаадаг, заримдаа зайн галай унтаршахадань, хори гаран үнеэдээ гараараашье hааха саг болодог гэжэ эндэ ерэхэдээ ойлгоо hэм.

Түрэл hайхан нютагайнгаа зүлгэ ногоото тала дайдаар хүл нюсэгөөр гүйлдэhөөр, шудэ хаха ташама харьялаа булагуудай хүйтэн аршаанhаань амсаhаар үдэhэн, бодоhон хүбүүд, басагад хүдөө ажахыдаа бата hуурияа олонхой гэхэдэ алдуу болохогүй. Тиимэhээ Хандама мэтэ залуу хүүхэд аялга татан, дуу дуулалдажа, ажал хүдэлмэриеэ хэхэдээ, урматай, баяргай ябана бшуу.

Энэ жэлдэ Догойн «Россия» агрофирмын дүрбэдэхи hү hаалиин фермын hаалишад яhала амжалта түйлан ажаллажа ябанад. Эдэнэр фермээрээ hү hааха арбан нэгэн hарынгаа түсэб үлүүлэн дүүргэhэн байна. Игэжэ тус коллектив hү үйлэдбэрилхэ, гүрэндэ худалдаха даабаряа уридшалан бэелүүлхэ арга боломжотой болонхой гээшэ.

Бидэ мүнөө Догойн «Россия» агрофирмын hаалишан, уран hайханай харалгын эдэбхитэдэй нэгэн, дуушан Хандама Цыдендамбаева тухай богонихоноор хөөрэбэбди.

Д. ДАШИЕВА.
Агын округ.

СОВЕДҮҮДЭЙ ХҮДЭЛМЭРИ

ҺУНГАГШАДТАЯА УУЛЗАБА

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй комитедүүдэй түрүүлэгшэнэр һунгагшадтаяа партиин Ниитын-политическэ хүдэлмэриин түбэй байшан соо уулзаба.

Республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. В. Саржан уулзалгые нээгээд, Засагай дээдын зургаан һунгагшадтаяа иимэ уулзалга түрүүшынхиеэ эмхидхэгдэжэ, тэдэнэй һанал бодолые мэдэжэ абаха, һанаашань зобоожо, зүрхэ сэдьхэлыень хүдэлгэжэ байһан олон тоото асуудалнуудта харюусаха, һунгагшадай захяануудые ямараар дүүргэгдэжэ байһан тухай элидхэхэ, ажал ябуулгатаа үргэн олониитые танилсуулха үргэн зорилготой юм гэжэ Виктор Васильевич ородто үгэ тэмдэглэбэ.

Бидэ хоёр сесси үнгэргөөд байнабди. Мүнөө гурбадахи сессидээ бэлдэнэбди. Нэгэдэхи сесси дээрэ хүн зониие эдээ хоолой зүйлнүүдээр хангаха программа баталагдан абтаһан. Хоёрдохи сесси дээрэ Буряадай ССР-эй бүрин эрхэтэ байдалга тухай Декларации абтаһан, Зоори тухай Хуули түрүүшын уншалгаар зүбшэгдэһэн байгаа. Гурбадахи сесси дээрэ олохон шухала асуудалнууд шиидхэгдэхэ хараалангаа: Гэр байрын программа, Налог тоохолго тухай Хуули, Газар тухай Хуули, Ой тухай Хуули гэхэ мэтэ. Эдэ бүгэдэ Верховно Соведэй сашаахи хүдэлмэридэ туһалха байна.

Саашадаа комитедүүдэй түрүүлэгшэнэр һунгагшадай асуудалнуудта харюусаба.

Хуули гаргалгын, хуули ёһоной ба гурим журамай асуудалнуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ **Г. К. Языков** түрүүлэн ендэртэ гараба.

— һүүлэй жэлнүүдтэ республика доторнай гэмтэ ябадал эрид ургажа байна. Энээнтэй Верховно Совет хайшан гэжэ тэмсэнэ гээшэб?— гэжэ нүхэр Мокрова асууга.

— Байгша оной эхинһээ хойшо манай республика дотор 14.114 гэмтэ ябадал үүдхэгдээ. Энэнь нёдондо жэлэйхиһээ 21 процентээр дээшээ байна. Хуули ёһонуудые сахидаг органууд — МВД, прокуратура, юстици юу хэнэб? Демократи үргэдхэхэ хэрэгые буруугаар ойлгоод, гурим журамые булаарууха, хүмүүжүүлгын хүдэлмэри муугаар ябуулга энээнэй ушар шалтагаан болоно, — гэжэ Герман Корнилович үгэеэ эхилбэ.— Дотоодын хэрэгүүдэй министерствэдэ хүдэлмэридөө халирхай, харюусалга багатай 235 хүн ажалһаа гаргагдаа. Гол түлэб харуулай албанай хүдэлмэрилэгшэдөөр тус зургаанай штат дүүргэгдэхэ байна. Тэдэниие онһон техникээр хангалга зарим тэды һайжаруулагдаа. Сэлэнгын, Загарайн, Кабанскын ба бусад районнуудай милициин тасагуудта 100 гаран тусгай машинанууд үгтөө.

— Советскэ районой 36-дахи магазинда шалгалтын хэрэгээр 26 мянган түхэригэй хомороор шухаг эд бараан олдоо гэжэ газетэдэ мэдээсэгдээ һэн. Энэ талаар юун хэгдэжэ байнаб?— гэжэ һунгагша Матвеевский һонирхобо.

— Энэ ушар городой хүн зоной дурэнь гутаагаа. БХСС-эй Советскэ таһаг энэ хэрэгые шалгажа байна. Магазиниие даагша ажалһаа гаргагдаа. Хулгармаг, хулгайшад хэрэгтэй болгогдэнэ. Ёһоор булгана ниитэ хүүлиин эдли хүн юм даа,— гэжэ Г. К. Языков мэдүүлбэ.

Арадай депутадуудай Соведүүдэй хүдэлмэриин хүтэлбэрилгэ, өөрын хүтэлбэрилгэ хүгжөөлгын, олондо мэдээсэлгын, эрхэнүүдэй хандалгануудай асуудалнуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ **Н. П. Быковэй** үгэ абахадань, «Юундэ хуулинууд зохилдон тааралдагүй гээшэб?», «Ажалһаа сүсөөлэгдэһэн хэды депутат Верховно Соведтэ хүдэлнэб?, «Мүнөө бүхы хүнгэлэлтэнүүд Верховно Соведтэ дамжуулан оруулагдаа гү?», «Хэзээ өөһэдын газетэтэй болохобта?», «Соведүүдэй байгууламжа ямар бэ?» гэһэн асуудалнууд табигдаа.

— Экономическа реформо бэелүүлгын үедэ СССР-эй болон РСФСР-эй хуулинуудай нютагай Соведүүдэй хуулинуудта зүришэжэ байһаниинь хангалтагүй. Энэнь нютагай бодото байдалые мэдэхэгүй байлгаһаа үндэһэтэй. Верховно Соведэй 12 комитедэй түрүүлэгшэнэрэй 11-ниинь гол ажалһаа сүлөөлэгдэнхэй. Томо ехэ предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй захиралтаар арадай 7 депутат ажалһаа сүлөөлэгдэжэ, эдэ комитедүүдтэ хүдэлнэ. Ямаршье хүнгэлэлтэнүүд Верховно Соведтэ үгы юм. Буряадай ССР-эй Арадай депутадай статус тухай Хуули соо тэдэнэй эрхэнүүд болон уялганануудтай танилсаһан байхэт. Байгууламжын бүхы асуудалнуудые хаража үзөөбди, —гэжэ Н. П. Быков дээрэ дурсагдаһан асуудалнуудта харюусаба.

— Николай Петрович, би 62-той боложо ябанаб. КПСС-эй райкомдо хүдэлһэн, багшалһан хүм. Хашалта харшалалтада орожо, партиһаа гаргагдаа һэм. Мүнөө иимэ ябадалтай тэмсэл хэгдэнэ гү?— гэжэ нүхэр В. Д. Жербаев асуугаа.

— Хашалта харшалалтада ороһон хүнүүдые сагааруулха талаар ехэ юумэн хэгдэжэ байна. Энэ талаар Верховно Соведтэ хандажа болоно,— гэжэ Н. П. Быков мэдүүлбэ.

Агропромышленна комплексын ба эдеэ хоолой асуудалнуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ **Ю. И. Алексеев** трибунада гарахадаа, хэдэн асуудалда харюу үгэхэ зуураа, комитедэйнгээ ажал ябуулга тухай хөөрэбэ.

— Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй нэгэдэхи сесси дээрэ эдеэ хоолой программа абтаа һэн. Теэд эдеэ хоолой зүйлнүүд бүри хомор болошоо. Танай комитет энэ асуудалай дүүргэлтые ямараар хинана гээшэб?

— РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд дээрэ Россин хүдөө нютагые һэргээхэ асуудалай табигдаһаниинь һайшаалтай. Эндэ эдеэ хоолой зүйлнүүдые элбэгжүүлхэ зорилго хаража үзэгдэхэ. Мүнөө манайда колбасагай зүйлнүүд, һүн, овощ, хилээмэн дуталдана. Энэ талаар Буряад орондо материально-техническэ үндэһэ һуури тон хангалтагүй байна. Намартаа үнэзд хожоржо, һү һээмэнь хододоо доошолдог гээшэ. Ушар иимэһээ мүнөө үдэр бүхэндэ 30—40 тонно һүн порошоорһоо хэгдэнэ. Овощ тарижа ургуулгые һайжаруулхын тула хэлсээнэй үндэһөөр хитадуудые урижа ерүүлһэн байгаабди. Гэбэшье тэдэнэй ургуулһан огородой эдеэ болбосоруулжа, хадагалжа шадахагүй байдалнай хэлэглагамаар. Бэрхэшээл түбэгүүд үшөөл ехэ байна. Колхоз-гэй ажалшадай үмсын малые олошоруулха гээшэ хүн зониие мяхаар хангалгые һайжаруулха эрга олгохо юм гэжэ манай комитет тоолоно. Мүнөө республика доторнай 15 колхоз, совхоздууд фермерэй ажахынууд, гэр булын подрядуудаар эмхидхэгдэжэ байна,— гэжэ Юрий Игнатьевич харюусаа.

— Шубуунай мяхан, үндэгэн юундэ хоморжоо гээшэб? Городой столоволнуудта когоон сай, буряад арадай эдеэ хоол — саламат, бууза, малой гэдэһэ дотороор байхагүйдэнь юундэ бэлдэгдэхэгүйб?

— Манай республика хүн зониие шубуунай мяхаар, үндэгөөр хангаха талаар эрхэтэй. Хүн бүхэнэй хүртэхэдэ 206 үндэгэн абтана. Имагтал һүүлэй үедэ эдэ бүгэдэ моргуй болоо. Столоволнуудта түхэй эд дутаалдана гэжэ шалтаг барижа, ниитын эдеэ хоолой управлени буряад арадай эдеэ хоол бэлдүүлнэгүй.

— Манайда 20 мянган гектар газар нярд байран байранхай. Энэ үргэн ехэ газарые һайжаруулха талаар юун хэгдэнэб?— гэжэ һунгагша Юрий Игнатьевичэй харюусахадаа, мүнөөдөө юушье хэгдэнэгүй байна, газаргүй хараатай байнабди гэжэ онсолон зааба.

— Залуушуулые ... тагта түбхинүүлхэ талаар комитет өөһэдын программатай гү?

— Залуушуулые түлеөһэгүй гэр байраар, үхэр малаар хангаха гээшэ энэ талаар бэелүүлэгдэхэ хэмжээ ябуулгануудай нэгэниинь болоно. Хамһабариин ажахые хүгжөөхэ хэрэгтэй,— гэжэ Ю. И. Алексеев харюунуудаа түгэсхэбэ.

Промышленностиин, транспортын, хэлхээ холбооной, элшэ хүсэнэй ба ажалай эмхидхэлэй асуудалнуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ **Н. А. Астапенкада** олохон асуудал табигдаа. «Томо ехэ предприятинууд арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилгэеэ юундэ хорооноб?», «2-дохи ТЭЦ-эй барилга хэзээ дүүрэхэ юм?» —гэһэн асуудалнуудта Николай Алексеевич гол анхаралаа хандуулба. Сэхэень хэлэхэдэ, эд бараа үйлэдбэрилгэ бага болоо гэхын аргагүй. 1985 ондо 203 миллион түхэригэй арадай хэрэглэмжын эд бараан гаргагдаад байһан һаа, хорин 1990 ондо 403 миллион түхэригтэ хүргэгдэхэ. Тиигэжэ хүнүүдэй хэрэглэмжын эрилтэ дүүргэлгые урмашуулан тоотоолнуулан хангахада ... Дулаагаар, электрын элшэ хүсөөр хангагдахаар Шэтын областиой хамта Буряадай ССР эгээл муу байдалтай юм. Ушар иимэһээ 2-дохи ТЭЦ-эй барилга 1992 оной эхеэр ашаглалгада тушаагдахаар хараалагдана.

Эрдэмэй, арадай эрдэм һуралсалай, хүмүүжүүлгын, соёлой ба спортын асуудалнуудай талаар, залуушуулай хэрэгүүдэй талаар комитедэй түрүүлэгшэ **С. В. Калмыков** телевидени 9-дэхи каналай программые һайжаруулха, Буряадай университет нээхэ тухай асуудалнуудта түгэсхөө хэлээ.

Үндэһэ яһатанай хоорондохи харилсаае хүгжөөхэ, һайжаруулха асуудалнуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ **Д. Т. Цыремпилов** асуудалнуудта харюусахадаа, буряад хэлэ хүгжөөхэ, эвенк арадай һуудал байдалые болбосон, хүнүүдые интернациональна үзэл бодолтойгоор хүмүүжүүлхэ, арадуудай хэни бараанудаар, буряад-эвенк-ород хэлэнэй словарь гаргаха зорилгонуудые урдаа табиһан байнабди гэбэ.

Бусад комитедүүдэй хүтэлбэрилэгшэд **Ю. Ф. Ефремов, О. Б. Хомутов, Л. Д. Шагелев, Н. И. Быков** болон **М. П. Рябов** уулзалга дээрэ үгэ хэлэжэ, һунгагшадайнгаа олон тоото асуудалнуудта дэлгэрэнгы харюунуудые үгөө.

— Комитедүүдэй түрүүлэгшэнэрэй һунгагшадтай түрүүшын уулзалга дан унжагай ута байба. Тиигээшье һаа, ехэ һонин, ашатай туһатай хөөрэлдөөн болоо. Саашадаа 3—4 комитедэй түрүүлэгшэнэртэй уулзалга үнгэргэбэл, таарамжатай ха гэһэн һунгагшадайнгаа һанамжые хэрэгдэ абахабди,— гэжэ уулзалгые хүтэлһэн **В. В. Саржан** хөөрэлдөөнэй дүнгүүдые согсолходоо тэмдэглэбэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Буряад эрдэмтэдэй шэнэ бүтээлнүүд

ЧИНГИС-ХААН ТУХАЙ НОМ

Шүтэн һүгэдэлгын, мүн хүгжэлтын тогтошоһон жэлнүүдтэ эртэ урдын Монголой болон Чингис-хаанай түүхые нэгэл талаһаань харуулдаг байһан юм. Диалектикын онол хэдээ ямаршье юумые хоёр талатай, тэрэ тоодо һайн, муу талатай гэжэ харадаг юм гэдэг байбашье, Чингис-хаанай ажал ябуулгые харагар будажа харуулдаг байгаа. Харин шэнэ бодомжын үедэ Монголой Арадай Республикада, болон Үбэр-Монголдо энэ асуудалые ондоогоор харадаг боложо, Чингис-хаанай ажал ябуулгань муушье, һайншье талатай гэжэ хэлэдэг болонхой. Тэрэ хүнэй гол габьяань хэдээ таһархай бутархай монгол туургатаниие нэгэдүүлжэ, ниитэ гүрэн байгуулһан ябадал болоно.

Манайшье буряад орондо Чингис-хааниие шэнэ ёһоор хараха һэдэлгэ хэгдэдэг болобо. Манай элитэ уран зохёолшо Исай Калашников энээндэ эхи табяа һэн ааб даа. Харин һаяхан эрдэмтэн, уран зохёолшо Шираб-Нимбу Цыденжапов «Чингис-хаан» гэжэ ном хэблүүлэн гаргаа.

Энээн соогоо «Нюуса тобшо» болон эртэ дээдэ үсын бусад зохёолнуудһаа үндэһэлэн, Чингис-хаанай ажал ябуулгые шэнэ ёһоор харуулна. Тиихэдээ Л. Н. Гумилев, Н. Ц. Мункуев, П. С. Капица болон монгол эрдэмтэдэй һүүлэй үеын зохёолнуудые хэрэглээ. Тиин Чингис-хаан, Жамууха, Ван-хаан, Сангум, Таян-хаан, мүн Оэлүн-эхэ, Бүртэ гэхэ мэтэ эхэнэрнүүдэй дүрэ обраазууд «Нюуса тобшодо» ямараар харуулагдааб гэжэ дэлгэрэнгыгээр тогтожо бэшэнэ.

Чингис-хаан гээшэ ехэ ухаатай сэсэн, эрэлхэг, шанга зоригтой, тэсэбэритэй хүн байһан гэнэ. Тиигээд залуудаа Тэмүүжэн ниитэ Монголой хаан болохо гэһэн зорилго урдаа табиһан байгаа бэшэ, харин эсэгынь наһа барахада урбажа талиһан хүнүүдээ сугтуулжа, мэдэлдээ оруулха гэһэн байгаа. Тиигээд энэ зорилгоёо бэелүүлхэ үедэнь тэрэнэй гайхамшаг шэнжэ шанарынь элирэн бэелжэ, тэрэ бүхы монгол туургатаниие нэгэдүүлээ, һүүлдэнь үһөөгөө абахын тэдыхэ бусад гүрэнүүдтэй дайлалдадаг байтераа, тэрэнэй сэрэгшэ баатар шэнжэнь улам толорон бадаржа, тэрэ үсын дэлхэйн эхэнхи хүбүүе монголшууд мэдэлдээ оруулжа шадаһан байна. Энэдхэгэй ударидагша Джавахарлал Неру иитэжэ бэшэһэн байдаг: «Чингис-хаан болбол дэлхэйн эгээл агууехэ полководецуудай нэгэниинь байһан гү, али бүри хамагһаа үлүү полководец байгаа» («Энэдхэгые нээлгэ», М., 1955, н. 241). Тиигээд сагаан арһата зонһоо гараһан хадаал Чингис-хаан тиимэ бэлиг түгэлдэр эгэнжэн боложо шадаа гэжэ урдань хэлэгдэһэн аад, бүри һая уран зохёолшо В. А. Чивиликинэй дабтаһан бодомжые Ш. Р. Цыденжапов үнэншэмөөр буруушаан харуулна.

Энээнтэй дашарамдуулан, Монголшуудай сэрэгэй мэргэн шадабари тухай тодорхойгоор хэлэгдэнэ. һэсы гэртэ байдаг нүүдэлшэ монголшууд зосоонь ороод хорохо зузаан шулуун ханатай, үндэр ербэгэр хэрэмүүдгүй байһан тула дэрэ эртохогүйн тулада сэрэгээ айхабтар бэрхээр эмхидхэжэ шадаһан байгаа гэжэ хэлэгдэнэ.

Монгол туургатанай мүнөө һуудаг газар нютагтань олон зуун жэлдэ эртэ урдын тюркнүүд, уйгарнууд, киргизүүд болон курыканууд һууһан гэжэ мэдээжэ. Тиигээд манай эрын һүүлээрхи нэгэдэхи мянган жэлэй эсэс багаар кидань гэжэ монгол хэлэтэ зон оройлжо, түгэс хүсэтэ гүрэниие бии болгоходонь, тэдэ эртын тюрк үгсаатад энэ нютагһаа гаража, баруун тээшээ зүглэн ошоһон болоно. Тэрээнһээ хойшол монгол үгсаатад эндэ ээзд болоһон байгаа гэжэ тэмдэглэгдэнэ. Тиин Чингис-хаанай эрһын эликсэг Бүртэ-Чино хаана һууһанаа Зүүн Монгол-Онон, Хэрлэн, Туула мүрэнэй эхиндэ зөөжэ ошоһон байгааб гэһэн асуудал гараха. «Нюуса тобшо» иимэ үгэнүүдээр эхилдэг: «Чингис хаанай уг изагуур гэхэдэ, дээдэ тэнгэриһээ заяатай түрэһэн Бүртэ-Чино өөрынгөө һамган Гуа-Маралтай хамта үһэн далайе гаталжа ерээд, Онон мүрэнэй эхиндэ Бурхан халдун уулада нютаглажа, Батцагаан гэдэг нэгэ хүбүүтэй болоһон юм». Эндэ ямар далай тухай хэлэгдэнэ гээшэб гэһэн асуудалда, зариман «Хүбсэгэл нуур» гэдэг, харин нүгөө зариман Байгал гэдэг юм. Юундэб гэхэдэ, онэнь эртэ сагта «Тэнгис далай» гэжэ нэрлэгдэдэг байгаа. Мэргэн гэгээнэй «Алтан тобшо», Сумба-Хамбын «Пагсамчжонсан» гэжэ түүхын зохёолнуудта Чингисэй элинсэгэй анханайнь нютаг Байгал шадархи газар байгаа гэжэ бэшэнэ. Ц. Р. Цыденжапов элдэб зохёолнуудһаа эшэ татан, энэ һанамжыень дэмжэн, тэрэ нютагынь Бергажан-түхэм байгаа гэнэ.

Саашадаа тус ном соонь боржогон, хори, горлос, хунгирад, олхонууд, хонхотон, онгууд, барулас гэдэг үгсаатанай уг гарбал тухай хэлэгдэнэ.

Юрэнхыдөө энэ олоной һонирхол татамаар һайн зохёол болоо гэжэ тэмдэглэлтэй. Мүнөө тэрэ магазинуудта худалдагдажа байна.

«БУРЯАДАЙ ТҮҮХЭ»

(Асуудалнууд болон харюунууд)

Залуу түүхэшэ эрдэмтэд, наукын кандидадууд Б. Базаров, В. Ганжуров, В. Дугаров, Ю. Шагдуров гэгшэд буряад арадай түүхээр уншагшадай табиһан асуудалнуудта харюусаһан хэдэн багахан ном гаргаха гэжэ бэдэрээд, һаяхан тэрэнэйнь түрүүшын ном баргагдаба.

Түүхын эрдэмэй докторнууд Т. М. Михайлов болон Ш. Б. Нимицдоржиев, эрдэмэй кандидадууд П. Б. Коновалов, Б. Р. Зориктуев, Д. Д. Нимаев, В. Б. Бахаев, Л. В. Лбова, А. В. Тиваненко гэгшэд асуудалнуудта харюусана. Буряадууд анха эртэ сагһаа энэ нютагтаа байһан гү, али оруул зон гээшэ гү; хуннануудтай тэдэ холбоотой гү; «буряад» гэжэ үгэ хаанаһаа бии болооб; энэ үгэ анха түрүүн ямар зохёолдо дурдагданаб; Чингис-хаанай сэрэг буряад нютагуудые дайлан эзэлһэн гү; буряадууд хэзээ бэеэ даагаһан арад үндэһэтэн (народность) болон бүридөөб; Буряад орон ородуудай эндэ ерэхэһээ урид политическэ талаар бэеэ даанхай байгаа гү, али үгы гү гэһэн олон асуудал табигдаад, эдээндэ тодо һонсор, тобшо харюунууд үгтэнэ.

Тиин эдэ харюунуудһаань үндэһэлэн, буряад арадай түүхэ тухай тон тобшоор хэлэбэл иимэ байна.

Байгалай үмэнэхи тала газарай бүхы нютагуудта, мүн зарим тэды Ангар мүрэнэй эрьеэр болон Ойхондо, гадна бүхы Монгол орондо, тэрээнһээ газаа тээ Хинган уула болон Түбэд орон хүрэтэрхи иимэ ехэ газар дайдада хэбтагай шулуун хүүрнүүд (плиточные могилы) дайралдадаг. Археологууд тэдэниие шэнжэлхэдээ, эдэ болбол аяар манай эрын урдахи үеһөө үлэһэн зүйлнүүд гэжэ тоолодог. Тиигээд тэдэн соо хүнүүдые зүүн тээшэнь харуулжа табиһан байдаг хадань, тэдэ тюрк үгсаатанай орхиһон үлэдэл байгаа гэһэн һанамжа бии. Манай эрын урдахи XIV—XIII зуунһаа эхилэн, Забайкалиин тала газарай нютагуудынь нэгэ ехэ нэгэдэлэй ааха болоһон байна. Энэ нэгэдэлдэ ородог зоной үри һадаһанһаа хожомынь ерээдүйн тюрк болон монгол үгсаатан бүридэн гараһан гээшэ. Тиин монгол үгсаатадай хойто һаадань буряадууд хабаатай болоно. Тиимэ тула бронзо үсын хабтагай шулуун хүүрнүүдтэй зониие буряад арадай эгээл эртэ сагай элинсэгынь гэжэ харахада болохо юм гэжэ манай мэдээжэ археолог П. Б. Коновалов харюусана.

Тэдэ зонһоо наашаа хэдэн олон зуун жэл үнгэрхэдэ, мүн манай нютагташье мүр сараагаа үлдөөһэн хуннанууд гэдэг манай эрын урдахи III зуун жэлэй һүүлһээ манай эрын 1 зуунай эсэс болотор байһан. Тэдэнэр Забайкали болон Саяанһаа Хитад болон Түбэд хүрэтэр, Хинганһаа Алтай хүрэтэр һунаһан айхабтар ехэ гүрэн байгуулһан юм. Эдэнэй хэд—тюркнүүд гү, али монголнууд байһан тушаа баһал хоёр ондоо һанамжа хэлэгдэһэн. Зарим эрдэмтэд тэдэниие тюркнүүд, заримаһиинь монголнууд гэдэг. Иигэжэ харахань эндүүтэй, юундэб гэхэдэ, хуннануудай холбоондо элдэб яһатад, түбхын түрүүндэ тюркнүүд ба монголнууд, мүн эвенк болон ираниецуудайшье элинсэгүүд ородог байһан болоолтой гэжэ харюусагдана. Эртын хитад хаан түрэнүүдтэй хүршэлэн, ехэ сагаан хэрэм ханаһаа хойшоо, Ордос болон Ляодун шадар һууһан монголшуудай хулинсагын хуннануудай гүрэниие байгуулаа гэһэн тухайламжа эгээл ехэ үндэһэтэй байна гэжэ хэлэгдэнэ.

Хуннануудай гүрэниинь саашадаа бии болоһон сяньби, окужань тюркут, уйгар, киргиз, кидань, монгол гэгшэдтэ үльгэр жэшээ болоо. Тэдэ арадууд Чингис-хаанай 13-дахи зуунай үедэхи ехэ улас хүрэтэр үнгэрһэн мянган жэлэй туршада энэ нютагта һэлгэлдэн, өөрын гүрэн түрэтэй һууһан байна. 13—14 зуунай үедэ тогтоһон Ехэ монгол уласай үедэ монголой арад үндэһэтэн (народность) бии болоно, тэрэнэйнь бүридэлдэ баргадууд, хори үгсаатад хэдаа халхашуул, дагуурнууд, баяд, меркит гэгшэдтэй хамта ороһон байгаа гэжэ Т. М. Михайлов бэшэнэ. Харин Байгалай баруун эрьеэр үни сагһаа һууһан булгад, икинаад гэхэ эргын сбоггон дунда зуунай монгол арадай бүридэлдэ орогшьегүй байжа болоо гэжэ һанамжалагдана.

Монголой ехэ уласай мүхэхэдэ, монголшууд гурбан гүрэн түрэтэй болоһон. Эдэнь Халха-Монгол, Үбэр-Монгол ба Ойрод-Монголой (Джунгариин) гүрэн байгаа. Забайкали 17 зуунай тэнгээр ородуудай эндэ ерэтэр үндэһэн Монгол гүрэнэй бүридэлдэ ороһоор лэ байгаа. Энэ Халха-Монголой гүрэниинь 17 зуунай эхеэр 3 хаан түрэ боложо тараһан: Сэсэн-хаан, Засагта-хаан, Түшээтэ-хаан. Зүүн буряадууд эдэнэй бүридэлдэ ородог, харин баруун буряадууд тэдээндэ алба түлэдэг байгаа.

Ородуудай ерэхэһээ урда Буряад орон политическэ талаагар бэеэ даанхай байгаа гэжэ хэлэхэ үндэһэн үгы гэнэ. Буряад ороной болон буряад арадай эртын ба дунда зуунай үеын түүхэнь Монголой ба монгол үгсаатанай нэгэдэлэй таһаршагүй нэгэ хубинь болоно. Сталинай болон хрущевско-брежневскэ захиргааталгын үедэ, үзэл сурталай ехэ баадхалгын, национализм, панмонголизм болон элдэб олон хэлбэринүүдтэй ходоодоо тэмсэл хэгдэжэ байха үедэ буряад арадай түүхэ зорюута хазагайруулагдан, буруу харуулагдадаг байгаа. Тэрэнэй арадай ажахы, ажаһуудал болон соёлыень бусад монгол үгсаатанһаа таһалжа харадаг ехэ алдуу байһан юм гэжэ эрдэмтэд бэшэнэ.

Бэеэ даанхай, амяараа буряад арад үндэһэтэн (народность) ород гүрэндэ ороһон хойномнайл бүридэжэ эхилһэн юм. XVIII зуунай һүүл, XIX зуунай эхин багаар Буряад ороной бүхы монгол туургата үгсаатан, тэрэ тоодо Забайкалиин «орос мунгалнуудшье» буряад зон гээшэбди гэжэ бэеэ мэдэрдэг болоһон байна. Совет засагай үедэ тэдэнэр социалис наци болон бүридөө гэнэ (энэ асуудалаар ондоошье һанамжа бии гэжэ тэмдэглэе).

1989 ондо бүхы буряадуудай тоо 421,6 мянган хүн боложо, тэрэ тоодо БССР-тэ 249,5 мянган хүн, Усть-Ордын округто 49,0 мянган, Агын округто 42,3 мянган хүн һуудаг байна. Тиихэдэ МНР-тэ 35,0 мянган хүн, КНР-тэ 10,0 мянгаад буряадууд ажаһуудаг.

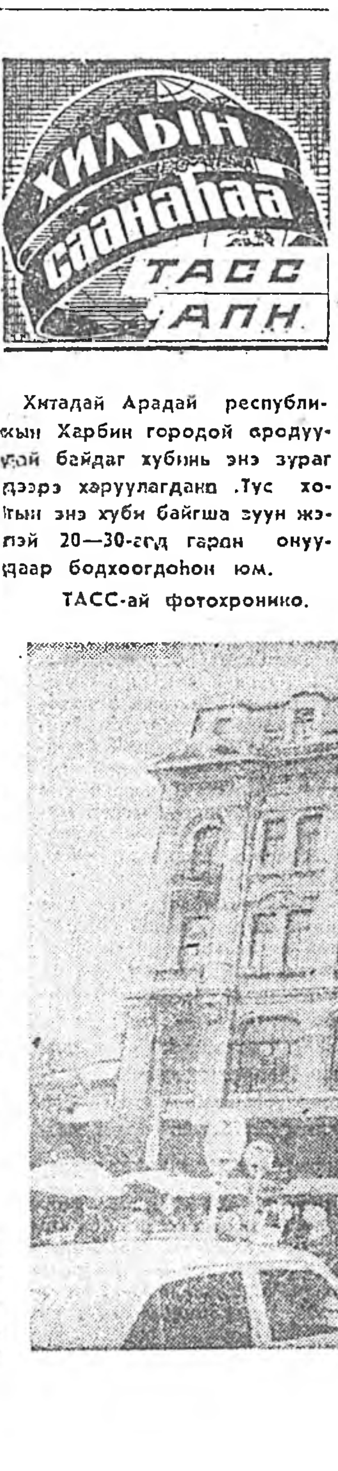
Юрэнхы дээрэнь хэлэхэдэ, Буряад арадай түүхын асуудалнууд шэнэ бодомжодо таарууугаар, зүйтэй зүбөөр энэ ном соо харуулагданэ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. һаяар хоёрдохи, гурбадахи номынь гараха. Тэдээн соонь Буряад ороной Россида ороһонһоо хойшоо үнгэрһэн үе, мүн совет үе харуулагдаха юм.

Л. Д. ШАГДАРОВ,
БИОН-ой хүдэлмэрилэгшэ.

ХИЛЫН саанаһаа
ТАСС
АПН

Хитадай Арадай республикын Харбин городой ородуудай байдаг хубинь энэ зураг дээрэ харуулагдана .Тус хотын энэ хуби байгша зуун жэлэй 20—30-аад гаран онуудаар бодхоогдоһон юм.

ТАСС-ай фотохронико.

Үнэр баян үндэһэн хэ...

11. ЭХИРЭД-БУЛГАД... НЮТАГ ХЭЛЭН ТУХ...

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь январиин 25, 28, 30-най, февралиин 14-нэй, мартын 6, 16-най, апрелиин 3, 13-най, июниин 10-най, ноябриин 29-нэй номернуудта).

Энэ нютаг хэлээр Эрхүүгэй областиин Эхирэд-Булгадай районой зон хөөрэлдэнэ. Тус районой тон олонхинь Эхирэд Булгад хоёрһоо тараһан улад болоно. Эдэ хоёр —«аха дүү хоёр, Эхирэд аханьн байһан юм гэжэ үбгэд хүгшэдынь хэлсэдэг. Зариманиинь хэлэхэдээ, «Эхирэд Булгад хоёр — эхир» хүбүүд байһан гэдэ. «Эхирэдһээ гараһадиин эхирэд яһатай гэжэ нэрэтэй, Булгадһаа гараһадиин Булгад яһатай».

Эхирэд-булгадаархинай нэгэ домогой ёһоор, Булгад гээшэнь Бузган, Булган-Хара гэжэ хоёр хүбүүнтэй байгаа. Бузганиинь зургаан хүбүүнтэй, нэгэ басагантай, Булган-Харань Туглаг (Торлог) гэжэ гансал хүбүүнтэй байгаа. Туглаг долоон хүбүүнтэй байһан: зурганиинь түрүүшэ һамганһаан, Ашабгад гэжэ ганса хүбүүн хоёрдохи һамганһаан гараа.

«Тоглогой долоон гэхэдэ иимэ:

1. Бумал-Сагаан (энээнһээ Түнхэнэй буряадууд тараа);
2. Боржин-Далха (энээнһээ Алайрай буряадууд тараа);
3. Алагуй (Худын, Хабсалай захиргаануудай буряадууд);
4. Сагаан (энээнһээ Худын буряадууд гараа);
5. Булаг-Сагаан — Буумал (энээнһээ Балаганскын буряадууд тараа);
6. Хурхууд (энээнһээ Хүтиин буряадууд гараа);
7. Ашабагад (энээнһээ Худын захиргаанда ородог ашабгадууд гараа).

Эхирэд гээшэнь Зонхи гэжэ нэгэ хүбүүтэй байгаа. Зонхиин дүрбэн хүбүүнһээ Зулхын, Ойхоной буряадууд гараа».

(Энэ домогые элитэ ехэ этнограф эрдэмтэн Матвей Николаевич Хангалов 1880-аад онуудта Худын буряадуудһаа бэшэжэ абаһан байна. М. Н. Хангаловай суглуулагдамал зохёолнуудай 3-дахи ботиин 106—107 хуудаһанда уншагты).

Дээрэ дурсагдаһан домогой, мүн ондоошье баримтануудай ёһоор хадаа Түнхэнэй, Алайрай буряадууд булгад удхатай болоно.

Эхирэд-Булгадай райондо Булгадай хүбүүн Туглаг гээшын Сагаан Ашабгад хоёрһоо таһараашан байна. Тиихэдэ Хүхэнүүд, Харазарга гэжэ нютагуудта олонхидоо ашабгадууд һууна. Бэшэ нютагуудтань Сагаанһаа тараһан хүнүүд һуурижанхай. Энэ райондо, мүн Эхирэдэй хүбүүн Зонхиин дүрбэнһөө — һэнгэлдэр, Шоно, һуудаг-Сагаан, Алагтай (гү, али һалгадар) дүрбэнһөө — гараһан хүнүүд: абзай, олзон, хадаалай, бүүра гэхэ мэтын гарбалтан нютагжанхай.

Дурсагдаһан райондо һуудаг эхирэдүүд болон булгадуудай хэлэниинь хоорондоо илгаагүй шахуу юм. Тиимэпээ энээниие нэгэн адли нютаг хэлэн гэжэ тоолонобди.

Эхирэд-булгадай нютаг хэлые буряад литературна хэлэнтэй сасуулан, зарим онсо илгаатай зүйлнүүдыень харуулая. **Абяануудай** талаар абахада, энэ районой эхирэдшье, булгадшье буряадууд үгын эхиндэ литературна ж, з хашалгануудай орондо й абяа үгүүлнэ. Жэшээнь, литературна жэл, жаргал, жабар, жороо гээшые йэл (орфографиин ёһоор: (ел). йаргал (яргал), йабар (ябар), йороо (ёроо) гэнэ. Литературна зүһэн, зүһэхэ, зүдхэхэ, зургаа(н) гэхэ мэтэ үгэнүүдые эхирэд-булгадаархин онсо өөрэ үгэнүүдые харуулхын тула тэдэниие боохоноорхиной нютаг үгэнүүдтэй тус тустань зэргэсүүлэн сасуулаабди. Түлхюурые Эхирэд-Булгадта оньһон, Боохондо незбэри гэдэг байна. Түлуур модые Эхирэд-Булгадта һабаа, Боохондо һорьбо гэжэ нэрлэнэ. Платиие эхирэд-булгадаархин халдай, халдайха гэнэ, боохоноорхин булууза гэнэ. Туулмаг гээшые Эхирэд-Булгадта хабтага, хаабша (хаабшаг), Боохондо мишоошкэ гэдэг байна. Бэһэлигые Эхирэд-Булгадта хольсоог, Боохондо оройдоһон гэдэг байха юм. Зелёнкые эхирэд-булгадаархин питрообхо гэдэг, боохоноорхин ётаава гэдэг. Таба һалаае Эхирэд-Булгадта баха ногоон гэхэдэнь, Боохондо габтагай ногоон гэнэ. һүеэ машинадаха гээшые эхирэд-булгадаархин үһээ бүлэхэ, боохоноорхин үһөө эгүүлхэ гэхэ мэтээр хэлэнэ.

ХАБСАЛ НЮТАГАЙ ХҮХЮУН ЗУГАА

Нютаг хэлэ шэнжэлхэеэ Эрхүүгэй областёор экспедицидэ ябаа һэмди. Усть-Ордын Буряадай автономито округой түб газарынь болохо Харгана (Усть-Орда) тосхон орожо ябатараа, хэргыдаа түрүүшээр Хабсал гэжэ нютаг хүрөө бэлэйбди. Энэ нютагта Эхирэд-Булгадай мал шахадаг совхозой хоёрдохи отделени байгаа. 1964 оной май һарын урин дулаахан үдэр һэн... Айлайнь урдуур Хабсалай хада гэжэ нэрэтэй набтаршаг гонзогор нам гүбээ унаяр татан нэмжын харагдаа.

Эгээн түрүүшээр Степан Владимирович Францев гэгшэтэй танилсаһан байнабди. Энэмнай тиихэдэ эгсэ жара наһатай, булэгад яһанай, даруу түбшэн зантай, сарюун шарайтай хүн байгаа. Үнгэрһэн дайнай үеэр Баян Түмэндэ сэрэгэй алба хэһэн тухайгаа, монгол хэлэ мэдэхэгүй байһандаа нэгэтэ аягүй байдалда орожо, абиртаад гараһан тухайгаа хөөрэжэ, маниие энеэлгэһэн юм. «Монгол зоноор бэрэ зугаалжа үзөөгүй байгаабди.. Бинь һураха бшииб даа: «Баабайтнай хаанам?»— гээб. Тиихэдэмни (гэрэй эзэн эхэнэр— **Ц. Б.**) уурлаа бшии»,— гэжэ Францев үбгэжөөл намдуухаар хөөрэбэ. Тиигээд манай эндэ баабай гэжэ абаяа хэлэдэг, харин Монголдо энэ хүүр боохолдой шүдхэр гэһэн удхатай байгаа һэн ха гэжэ Степан Владимирович тайлбарилба.

«Баргажан амитанаар хүүрнай зосидог»,— гээд тэрэ үргэлжэлүүлэн хэлээ һэн. «Баргажан амитан» гээшэнь «баргажан зон (баргажанаархин)», «хүүрнай зосидог» гээшэнь «үгэ хэлэмнай таарадаг, ойлгогдодог» гэһэн удхатай юм. «Ном уншаха гээшые Хабсалда «хэниг дуудаха» гэнэ (тайлбарилхада: «хэниг»—ном, «дуудаха» — уншаха). «Хөөрэлдэхэ» гэхын орондо «зугаалха» гэнэ. Үбэлэйнгөө дулаан байшангые — «тура», зунайнгаа найман ханатые — «гэр» гэдэг байгаа һэн. Жэшээнь, һургуулиин байшангые эндэ «школой тура» гэжэ нэрлэнэ. «Гэр», «тура» гэһэн үгэнүүд тухай уламжалаа хэлэхэдэ, Эхирэд-Булагадай аймагаархид барилга һайтай байна гэжэ абаһаар обёороо һэмди. Гэрнүүдынь томо һаруул. Амбаар, сарай, хашаа хорёогоор элбэг. Юрэнхыдөө эндэхи зон алишье талаараа баян дэлгэр һуудаг янзатай бэлэй.

Хабсалаархин литературна хэлэнэй хи абяагай орондо ехэнхидээ ш (хаа яахан си) хэрэглэнэ. Жэшээлбэл, «архи», «олонхинь» гэхын орондо «ар...

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

ЗЭДЫН БУРЯАДУУДАЙ ИЗАГУУР ТУХАЙ

НАЙМАН ЭСЭГЭТЭН

хаанай аймагһаа гаража, Баатар сагаан хаанай мэдэлдэ орожо, Россин гүрэндэ һайн һуудаг гэжэ мэдэһэндээ, бидэ тэдэнэйнгээ хойноһоо буужа ошоходомнай болохо. Тиимэ дээрэһээ бидэ өөһэдынгөө һанал бодолые нэгэдүүлжэ, тиишэ бууха гэлдэбэбди. Энээн тухай өөһэдынгөө шахаа тэнгэриг үгэжэ, нэгэшье хүндэ дуулгахагүйбди, энээнээ тон нюусаар барихабди»,—гэжэ хэлсэбэд.

Тэрэнэй һүүлээр мэдээжэ һайн эрдэмтэ ламадаа хандажа, энэ һууһан байра дээрэһээ гарахын тула тон һайн үдэр, һарын гараг сагые гаргажа үгыта гэжэ гуйба ха.

1724 ондо, зүбшөөгдэһэн саг болзортоо, үг гарбалайнгаа ударидагшанартай: атаган хушуунай ахалагшанар Вахира, Барас, сартуулай ахалагша Хүлгэ гэдэгтэй бултадаа хойто зүг тээшээ гаража, Россин гүрэнэй газар дээрэ ерэбэ.

Эгээн түрүүн зургаан эсэгэтэн, тэрэнэй һүүлээр бэшэнь ерэжэ тарахадаа, Галуута нуурай хойто ба урда эрьенүүд дээгүүр, мүн Сэлэнгын баруун талмайнуудаар—Тамча, Химнэ, Ацуула, Харуухын-Үбэр, Борьёо, Дабхар, Зэдын Ёнхор, Үшөөтэй, Гэгээтэй, Булаг, Бургалтай, Үхэр-Шулуун, Тори, Алцаг, Бултамур, Осото, Ара-Зөөхэй, Мөөрөөшэ, Худэри, Ара-Хэрээтэ, Тамир, Булаг гэхэ мэтын газарнуудаар таража һуугаа һэн ха.

Эдэ угсаатан мал үсхэбэрилхэ гол ажалтай байһан юм. Тиин хойшодоо газар элдүүрилгын ажалтай боложо, 1790 гаран онһоо талха таряа, яарса ургуулдаг болоо гэхэ.

Тэдэ угсаатан буужа ерэхэтээ хамта хуулиин мэдэлдэ ороо һэн. Тиин бусад зонтоёо хамта Дээдэ-Үдын газар нютагай (земскэ) сүүдэй мэдэлдэ 1808 он хүрэтэр байһан байгаа. Ерэһэн буряад угсаатанда монголой ёһоор, хуушанайнь заншалаар угсаатанай тайшаа һунгагдажа, тэрэнь зоноо ударидажа, заабари, ёһо гурим үгэдэг байгаа.

СЭЛЭНГЫН ДҮҮМЭ

тайшаагаар сонгоол угсаатанай Ухин гэдэгые болгохо гэжэ зүбшэһэн байгаа.

Тэрэ суглаанай һүүлээр бүхы угсаатанһаа эльгээгдэһэн гэшүүд, тайшаанар сугларжа, Томскһоо ерэһэн элшэн ноёниие урижа, суглаанай эхилхэһээ урид ноёной дурадхалаар ород хэлэндэ һайн, 20 наһатай зайсан Ломбо-Цэрэн Туртуевые оршуулагшаар томилбо. Энэшье суглаан дээрэ дүүмын байшангай байрые тэрэ хэлсэһэн ёһоор Химнын баруун эрье дээрэ тогтоохо гэжэ шиидэбэ.

Хоёрдохи асуудалаар Сэлэнгын ехэ тайшаае һунгаха тухай съездэ ерэһэн гэшүүд ба тайшаанар урид суглаан дээрэ зүбшэһэн ёһоороо тайшаа Ухин гэдэгые тааруу гэһэн һанамжа оруулаа. Хоёрдохи һанамжаар, хэрбээ залуу талаһаа, ном мэдэхэ, ород хэлэтэй тааруу хүн—зайсан Ломбо-Цэрэн Туртуев байна гэбэ. Суглаа хэхэеэ ерэһэн элшэн ноёной һанамжа зайсан Ломбо-Цэрэн Туртуевые болгохоор хэлэбэ. Тэрэнэй һүүлээр суглаанай гэшүүд, ноёд тайшаанар гүрэнэй элшэн ноёной һанамжые зүбшөөжэ, Сэлэнгын ехэ тайшаагаар Ломбо-Цэрэн Туртуевые болгохо гэжэ нэгэн дуугаар һунгаба. Тиимэ ушар дээрэһээ сонгоолой тайшаа Ухин бол ехэ дураа гутажа, мэхэлэгдэһэн болонжо һалаба.

Уданшьегүй Ухин тайшаа бэшэ угсаатанай ноёдтой хамтаран, воеводын канцелярта гүйлта барижа, Россин империин ниислэл хото ошохоёо, гүрэнэй императортой уулзажа, алтан гүйлта барихые гүйбэ. Ухин тайшаагай гүйлта бэелүүлэгдэжэ, воеводын канцелярай захиргаанаар Россин түб хото ошожо, хаантай бараалхажа хөөрэлдөөд, хаан императорай захиралтаар Ухин тайшаа «Хүлэр» гэжэ үхэр буугаар шагнагдаһан байха юм. Мүн тэрэ үхэр буудань хэрэгтэй һомонууд, бэшэшье шухала хэрэгтэй юумэнүүд үгтэһэн байгаа ха.

Монгол-буряад угсаатанай Сагаан һарын найр—Сагаалганай үдэр, үглөөнэй наранай гарахаһаа урид, тэрэ үхэр буугаар буудажа, Сагаалганай дохёо үгэдэг байгаа. Тэрэ ушараар воеводын канцелярай ноёдые, 20 солдадуудтайнь урижа асаржа, буудуулдаг байһан юм. Үхэр буугаар буудаһанай һүүлээр найрта ерэһэн ноёд, ээдтээ хамта Сагаалганай найрые ехээр хэжэ, амтата эдеэ хоолоор, сагаан эдеэгээр ба һүнэй архи унданууддаар хүндэлдэг һэн. Хойшодоо хэдэн саг жэл үнгэрһэн хойно тиимэ нэгэ Сагаалганай найрта үхэр буугаар буудахадаа, дари һомыень ехэдүүлһэн дээрэ һээ гү, али бэшэшье шалтагаанаар болон магад, үхэр буугай сэмгэн дэлбэршэһэн байгаа гэдэг. Тэрэнэй һүүлээр үхэр буугаа элһэн соо булажархиһан гэжэ хүнэй зугаа ябадаг байһан юм.

Заа, тиигээд, 1808 ондо түрүүшынхеэ Сэлэнгын степной дүүмэ гээшэ, Химнын баруун эрье дээрэ тогтожо, дүүмын хуулиин зургаанай байшан баригдажа, тэрэ хуулида Сэлэнгын 18 угсаатан орожо, ехэ тайшаанараар ударидагдадаг болоһон байгаа ха. Ехэ тайшаагай удаалагшанар—шүүлингэнэр, угсаатанай толгойнор ба зайсангууд болоно.

Т. МЕНЖЕГИЙН,
дайнай ба ажалай ветеран.

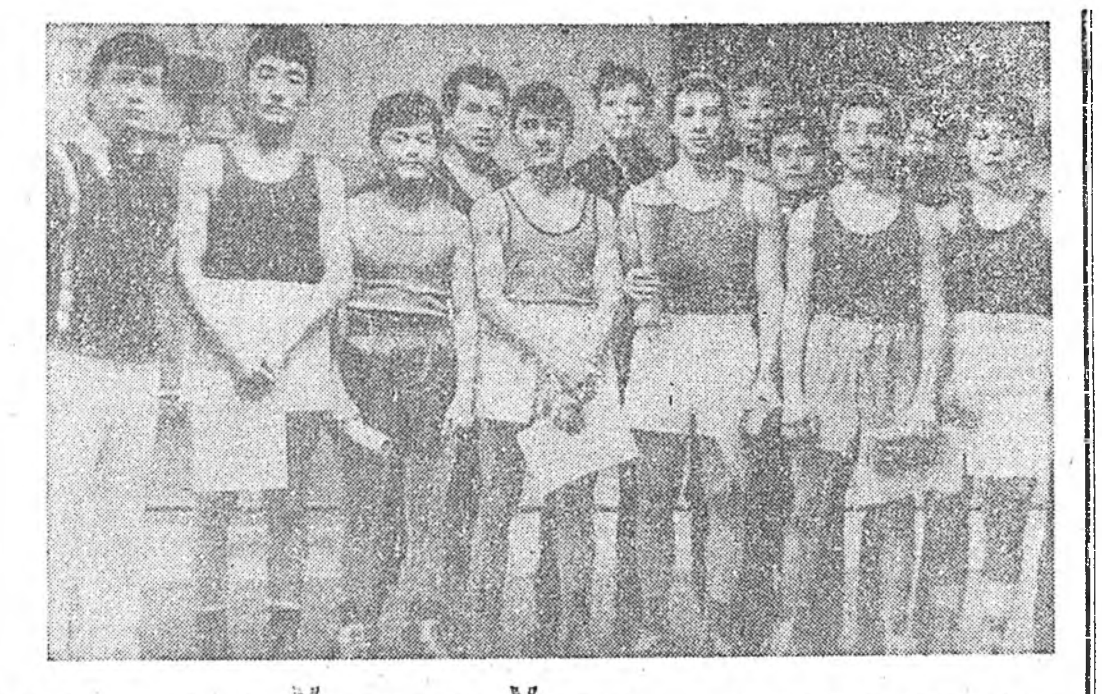
(Түгэсхэлынь хожом гараха).

Бокс

Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанерай институдай спортын зал соо боксоор республикын кубогта хүртэхын түлөө эхилһэн мүрысөөн гурбан үдэрэй туршада болож дүүрэбэ.

— Байгша ондо командаараа болон өөр хоорондоо түрүү һуури эзэлхын түлөө үнгэрэгдэһэн энэ мүрысөөндэ технологическа, хүдөө ажахын, багшанарай институдуудай, «Забайкалец», ЛВРЗ-гэй спортын клубуудай, «Трудовые резервы», профсоюзуудай спортын бүлгэмүүдэй 110 спортсмен хабаадаба,— гэжэ мүрысөөнэй ахамад судьягай орлогшо, спортын ветерануудай нэгэн Бадма Жигмитов хөөрэнэ.

Нааданай һүүлшын үдэр. 11 часһаа хоёрдохи бүлэгтэ мүрысэһэн спортсменүүд рингдэ гаража, түрүү һуури булаалдаба. Эдэнэр 54, 60, 63,5 килограммай шэгнүүртэ мүрысэһэн юм. Гурбан шэгнүүртэ мүрысэгшэдэй дундаһаа мүнөө 19 наһатай боложо ябаһан хүбүүд — технологическа институдай студентнүүд Болот Бадмаев, Баир Дашеев, багшанарай институдай студент Цыдып Цыбиков гэгшэд үетэнэйнгөө дундаһаа шалгаржа, чемпионой нэрэ зэргэдэ түрүүшынхеэ хүртэһэн, мүн спортынгоо разряд дээшэлүүлһэн байха юм.

БЭЛЭДХЭЛ ҺАЙНТАЙНЬ БУЛИБА

— Мүнөөдэрэй уулзалгада республикын кубогта хүртэхын түлөө эхилһэн нааданай түгэсхэлэй мүрысөөндэ 24 боксер хабаадахань. Тиихэдэ 16 наһатайшуулай дунда мүн лэ үнгэрэгдэхэ түгэсхэлэй мүрысөөндэ 12 боксер наадаха болоно,— гэжэ СССР-эй чемпион В. А. Стрельников уулзалгын урда тээ хэлээ һэн.

Гонгын хонгёо абяан зэдэлжэ, эдиршүүл рингдэ дуудагдана. Эдэнэр зургаан шэгнүүртэ мүрысэжэ, команда болон тренернүүдэйнгээ анхарал татаба. Мүрысөөндэ хотын спортын бүлгэм, клубуудай спортсменүүдһээ гадна Бэшүүрэй, Ивалгын, Хойто-Байгалай, Яруунын районуудһаа һайн бэлэдхэлтэй боксернууд ерэһэн байба. 51, 54 килограммай шэгнүүртэ рингдэ гараһан боксернууд профсоюзуудай спортын бүлгэмэй гэшүүн, спортын мастерта кандидат Владислав Цыбиков Яруунаһаа ерэһэн Лодоевтой, хүүгэдэй спортын һургуулиин командын түлөөлэгшэ Алексей Балданов Ивалгын Александр Банзаракцаевтай наадаһан юм. Эндэ Цыбиков, Балданов хоёрынь диилэжэ, чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Хүдөө нютагуудһаа ерэһэн хоёр боксер хотын спортсменүүдһээ дутуугүй шадамар бэрхээр наадаха арга дүрэтэй байһанаа харуулһан, аха боксернуудай наада хаража, дүй дүршэл, техникэтэй дүтөөр танилсажа тараба ха юм. Спортын мастерта кандидадууд Владимир Никонов (Бэшүүр), Александр Юзаю (профсоюзуудай спортын бүлгэмэй команда) хоёрой дунда гоё һайхан наадан болоо. Районһоо ерэһэн Никонов ёһотойл мэргэн сохисотой, эсэхэ сусахые мэдэхэгүй спортсмен байһанаа харуулжа шадаа. Тиигэжэ бүхы судьянуудай нэгэ һанамжаар чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэһэндөө аргагүй баясаа һэн. Бусад шэгнүүрнүүдтэ «Забайкалец», хүүгэдэй спортын һургуулиин боксернууд Владимир Васильев, Тимур Цыбиков гэгшэд шалгарһан байна.

Эрэшүүлэй дунда болохо үнинэй хүлеэгдэһэн түгэсхэлэй уулзалганууд үдэрэй нэгэ часһаа эхилжэ, спортын зал соо суглараашадай анхарал татаба. Бусадһаа түрүүлэн эгээл хүнгэн шэгнүүртэй боксернууд — багшанарай, технологическа институдуудай студентнүүд нэгэдэхи разрядтай Зоригто Жамбалов СССР-эй спортын мастер Түмэн Шутуков гэгшэд рингын булангуудта бии болоно. Үнгэрэгшэ жэлдэ «Байгал» журналай бүхэсоюзна мүрысөөн дээрэ СССР-эй спортын мастер болоһон Түмэн гурбан раундын туршада наадахадаа, нүхэрөө очкогоор диилэжэ, командадаа түрүүшын очко асарба.

— Рингын улаан буланда 1988 ондо РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ чемпион болоһон, СССР-эй спортын мастер Олег Пятков; хүхэдэнь багшанарай институдай студент, спортын мастерта кандидат Булат Гармаев,— гээд мэдээсэл соносходог судья Валентин Николаев мэдээсэнэ.

51 килограммай шэгнүүртэ мүрысэһэн спортын мастер Олег нүхэрөө нокдаунда оруулжа байгаад шүүжэ гарахадаа, чемпион болоһон үнэмшэлгэ болон үнэтэ бэлэгээр шагнагдаба.

54 килограмм. Технологическа институдай студент, СССР-эй спортын мастер Булад Батуев авиационно заводой «Забайкалец» гэжэ спортын клубай гэшүүн, мастерта кандидат Баяновтай рингдэ гаража наадахадаа, бэлэдхэл һайнтай Баяновые очкогоор диилэжэ гарана.

— Спортын клубуудай дундаһаа урдандаа СССР-эй спортын мастернууд, мүнөөдөө хүмүүжүүлэгшэд, тренернүүд болоһон Бадма Жигмитов, Валентин Агафонов, Александр Кондаков, Галдан Буянтуев, Валерий Стрельников, Сергей Банзаракцаев, Павел Федотов болон бусадые харахада, урма баяр түрүүлдэг юм. Эдэбхи үүсхэлтэй, баян дүй дүршэлтэй болоһон эдэнэрэй һургаһан хүбүүд хаанашье ошоходоо бэлэдхэл һайнтай, бэрхэ боксернууд гэжэ тоонто нютагаа суурхуулжа ерэдэг гээшэ. Энэнь һайшаалтай, магтаалтайшье хэрэг бэзэ! — гээд бүхэсоюзна категориин судья Г. Г. Банчиков республикынгаа тренернүүд тухай һайн һайхан үгэнүүдые хэлэжэ һуугаа һэн.

Удаадахи 57, 60 килограммай шэгнүүртэ мүрысэһэн боксернуудай дундаһаа «Забайкалец» клубай гэшүүд, СССР-эй спортын мастернууд Александр Тангасов, Сергей Павлов гэгшэд багшанарай институдай студентнүүд мастерта кандидадууд Эрдэм Ванданов, Андрей Банзаракцаев гэгшэдые торгоон, тогтоонгүй нокдаунда оруулжа байгаад, шүүжэ гараһан байха юм. Эдэнэрэй удаа хоёр институдуудай студентнүүд спортын мастерта кандидадууд Батор Дамбиев, Арсентий Цыремпилов хоёрой дунда шанга түлалдаан болобо. Нааданай эхиндэ Дамбиев яһала һайн добтолго хэжэ ороһон аад, удаадахи хоёр раундын үедэ алдуу гаргажа, хоёр удаа нокдаунда орохо баатай болоһониинь халагламаар байба. Юуб гэхэдэ, Дамбиев залуушуулай дундаһаа республикын чемпион болоһон, СССР-эй чемпион, спортын мастер Валерий Стрельниковэй һурган хүмүүжүүлһэн боксер ха юм.

71—75 килограммай шэгнүүртэ наадаһан боксернууд СССР-эй спортын мастернууд багшанарай, технологическа институдуудай студентнүүд Владимир Знайденко, Сергей Солянов, спортын мастерта кандидадууд Балдухаев, Самаринов гэгшэдтэ мүхөөгөө абтахаар бэшэ, шанга, хүндэ гартай боксернууд байһанаа үшөө дахин гэршэлбэ.

Рингын хүхэ буланда гоё һайхан үндэр бэетэй ЛВРЗ-гэй спортын клубай гэшүүн, СССР-эй спортын мастер, хоёр удаа СССР-эй чемпион болоһон Александр Кривоносов, нүгөөдэдэнь спортын мастерта кандидат, профсоюзуудай спортын бүлгэмэй гэшүүн Андрей Пинтаев гаража ерэнэ. Хүдэлмэришэнэй бүлэһөө гараһан Александр түрүүшын раундын туршада гоё һайхан техникэ харуулжа байгаад нүхэртөө добтолходоо, тэрэнээ нокдаунда оруулжашье, гонгын абяан жэнгиршэбэ. Энэл үедэ Пинтаевай секундант полотенциэ үргэжэ, Кривоносов чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ.

91 ба 91-һээ дээшэ шэгнүүртэн соохоо ЛВРЗ-гэй спортын клубай гэшүүн-мастерта кандидат Никитин наадангүйгөөр чемпион боложо гараа. Юуб гэхэдэ, энэ шэгнүүртэ мүрысэһэн багшанарай институдай студент Жданов спортын хоёрдохи разрядтай һэн тула мүрысэхэ аргагүй байба. Харин һүүлшын түгэсхэлэй нааданда мастерта кандидат Владимир Гуня (ЛВРЗ) технологическа институдай студент Анатолий Петрунов хоёр наадажа, суглараашадые баясуулаа. Хүндэ шэгнүүртэй эдэ хоёр бэе бэедээ добтололсоходоо хэды хүндэ, онобшотой сохилтонуудые абаа гэжэ һананат? Зүгөөр хүндэ бэетэй эдэнэр добтололсоходоо, тэдэ сохилтонуудые тооношьегүй, тэсэбэри, шадабари һайнтай боксернууд байһанаа харуулна. Эндэ түрүүшынхиеэ шахуу ехэ мүрысөөндэ хабаадаһан Анатолий Петрунов саашадаа һайн һорилго, һуралсал гараа һаа, ерээдүйдэ республикынгаа нэрэ соло хамгаалжа шадамаар боксёр болохо байһаниинь элирнэ. Спортын мастерта кандидат, Белоруссиин ССР-һээ Ленинэй ордента локомотиввагон заһабарилгын заводто хүдэлхөөр ерэһэн Владимир Гуня манай республикын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэһэндөө омог баяртай байгаа.

— Мүрысөөн хэр зэргээр үнгэргэгдэбэ хаб?—гээд республикын боксернуудай ветеран, урдандаа «арһан бээлэйн» ёһотойл эзэн ябаһан Бадма Жигмитовһээ асуугдаа.

— Юу хэлэхэб? Спортын бүлгэм, клубууд болон һуралсалай газарнуудта тренернүүдээр хүдэлдэг урданай боксернууд шадамар бэрхэ спортсменүүдые бэлдэжэ, ехэ нааданда асарһан байба. Энэнь һайшаалтай. Эндэ Бэшүүрэй, Хойто-Байгалай, Яруунын районуудһаа ерэһэн боксернууд мүн лэ түрүү һуури булаалдажа шадаха аргатай байһанаа харуулба. Мүрысөөн эмхи гуримтайгаар үнгэрөө. Хоёрдохинь гэхэдэ, ехэ мүрысөөнэй болохо тухай соносхол, мэдээсэл хаанашье толилогдоо, дуулгагдаагүй. Тиимэһээ боксын нааданда дуратайшуул үсөөн байба. Саашадаа эдэ бүгэдэеэ зайсуулжа, олон суглараашадай хабаадалгатайгаар республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө һаяар үнгэргэгдэхэ мүрысөөгөө эмхи, гуримтайгаар үнгэргэел гэжэ хэлэхэ байнаб.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ,
Ж. БАТОМУНКОЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Бүхэсоюзна категориин судья Г. Г. Банчиков мүрысөөндэ эрхимлэһэн боксерой гарыень үргэжэ байна. 2. Командаараа республикын кубогта хүртэһэн Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай суглуулагдамал команда.

Б. Цыремпиловэй фото.

ХҮН БОЛОХО БААБГАЙҺАА

(Шог хөөрөөн)

хэн даа, минии һанахада, хүн гээшэмнай баабгайһаа бии болоо юм! — гэжэ Лодой үбгэн хэлэжэрхибэ.

Хүбүүд һонирхолдон, бури дүтэ болоно. Яаралгүйгөөр, модон аягадаа дүүрэн айраг аягалһан хойноо, Лодой үбгэн хөөрэжэ эхилбэ. Үльгэр түүхэ хөөрэжэ байһан шэнгеэр удаанаар аялгануудаа татана.

— Урдын урда сагта, уһан голой эрьедэ, холтоһоор хушаһан гэртэ урда урдаһаа хараад, үбгэ һамган хоёр ухаангүйгөөр хөөрэлдэжэ һууба. Гэнтэ үбгэниинь нюдөө ехэ болгоод: «Нээрээ гү?! һүү даа!» — гэжэ һүхирөөд, гуталаа буруу үмдөөд, газаашаа гүйжэ гараба. Нээрээ гү, али үгы гү би мэдэнэгүйб, — гэжэ Лодой үбгэн өөр гэншэнь хөөрөөгөө татачa. Тиигээд аягаһаа нэгэ балгаад, тархяа һэжэржэ амтатайень харуулаад, саашань хөөрэнэ.

— Тиибэ яабашье үргэлжэлүүлэе.

Нэгэтэ үбһэ сабшажа байтараа, Ута ахаймнай гэнтэ хойноо «шалд-шолд» гэһэн абяа дуулаба ха. Гэдэргээ харач гэһээнь, ойн нүхэр баабгай Ута ахайе һажаажа байжа, үбһэ тармаашан болоно. Үнэхөөрөө үбһэшэнөө эдезн болгоохо һанаатай, нэгэ тармуур баринхай, тарма тармаһаар дүтэлжэл ябана.

Яаха гээшэб? Буу зэмсэггүй Ута ахаймнай тэрэ мэхэ үбһэшэнөө һохор болгохо гэжэ шиидэбэ ха. Тиигээд лэ хоёр хургаяа ёдойлгожо бэлдээд, модоной саана хоргодошобо. Тэд баабгайнь модоной саанаһаа гансал хахад бэеэрээ бүлтайгаад байшаба. Ута ахаймнайшье ехээр бахардаба: «Нюдыень хайшан гээд түнхихөөр гээшэб? Хоёрдохи нюдэниинь модоной саана байна ха юм». Ингээдшье, тиигээдшье мэргэлһээр байтарнь, ойн нүхэрнай хүлеэжэ байха һэн гү даа, «пяс!» байса һалгай гараараа ябуулжархиба. Мэгдэһэн һагдаһан Ута ахай гэдэргээ нэнгээд, боошхо руу унашаба. Ямар боошхо гэнэгта? Хари, Ута ахаймнай баһа тиигэжэ бодолгото боложо эхилбэ: «Тиигэжэ болохогүй. Юун гээшэб, хүнэй хоёр хургаа ёдойлгоод байхада, үрөөһэч нюдөөрөө шагаажа байха. Үшөө теэд энэ тала дээрэ хаанаһаа боошхо бии болошоо юм? Үгыхэн даа, тиигэжэ болохогүй. Лодой баһа нэмэжэ байжа хөөрэнэ гү даа? Эй, Лодой! Лодой, хаанабши?!»

Лодой үбгэн гайхашаһан үхибүүдтэ ойлгуулна:

— Ута ахаймнай сохюулха болоходоо, намайгаа дуудажа эхилбэ:

— Эй, Лодой! — гэжэ байжа Лодой үбгэн нэрээ бүдүүнээр һүхирөөд, өөрынгөө хоолойгоор харюусана.

— Аа! Би шагнажа байнаб. «Лодой! Юугээ энэ боошхо тухай нэмээ юмши? Дахин хөөрөөгөө эхилэ!» һэ, намда хамаагүй, би баабгайтай хэрэлдээ һэн гүб? Хүбүүд дахин хөөрөөгөө эхилхэ болоолди даа.

Зай, нэгэтэ Ута ахайн үбһөө сабшажа байхада, хойноһь «шалд-шолд» гээд лэ һалахагүй юм. Баабгайе обёороод, үбһэшэмнай модоной саана оробо. «Хахад бэеэ харуулхадань, нэгэ нюдыень түнхихэб»,—гэжэ бодоно, батан туулайгаа ёдойлгоно.

«Шалд-шолд» — баабгай гэнтэ бүхы бэеэрээ гараад урдань зогсобо. Мэгдэһэндээ, Ута ахаймнай хургаараа хамарыень няра няасагар болотор дараад байшаба. Бахарданхай, хамар руунь хургаа ёдойлгонхой Ута ахаймнай баһа бодолгото болохо һанаатай байба. «Тиигээд ядаг юм?..» Баабгай няасагар нюураа уршагад гүүлээд, Ута ахайда бүтэн үлэһэн нюдэнүүдэйнгээ нэгээр эмнис гэбэ. Тиигэмсээрнь, Ута ахай уурлажа, удаан бодолгото болодог заншалаа мартаад, байһан хүсөөрөө далайгаад, бүхы уушханайнгаа агаараар һүхирөөд, баабгайгаа бухал дээгүүр орондог шарбатар ёборжорхибо. Һаа!!! Бухалай саанаһаа баабгай һүхирнэ: «Тиигэжэ болохогүй! Тиигэжэ болохогүй!» Тиихэдэнь Ута ахай һүрхэй болоно: «Дахин эхилхэмнай гү? Тиигээ һаамнай, бухалшье үгы байгаа һэн, газар дээгүүр мухариха болохош». Ойн нүхэрнай бухалай саанаһаа «Үгы, үгы, хүрөө» — гэнэ.

— Зай, өөрөө үбһэ тармажа эхилээ хадаа, гайтай һалгай гартай хадаа үшөө нэгэ тармуур абаад, үбһыем тарма саашань!»— гэжэ Ута ахай шангарба.

Баабгай яахаб теэд — «шалд-шолд» тармажа эхилбэ. Үнэхөөрөө үбһэшэмнай ута самсаа тайлаад, утаашань дэбдеэд нойрой ороноор аяншалжа оробо.

Тэрэ үедэ Ута ахайн һамган үбгэндөө шүлэ асаржа ябаба. Тиигээд, сабшаландаа хүрэжэ ерэһэн лэ хойноо, дабһа мартаһанаа һанажархиба ха.

«Уй-хай! Үбгэмни сухалдаха гээшэл»,— гэжэ байжа һанаата болон, үбһэ тармажа байһан баабгайда дүтэлбэ. Түрүүн Ута ахайн һамган баабгайе нюдэ амандаашье хараагүй байгаа. Урда сагта болоһон ушар ха юм. Тэрээнһээ түрүүн юуншье болоогүй байгаа. Сэхынь хэлэхэдэ, «түрүүн» гэжэ үгэшье үгы байгаа».

Лодой үбгэнэй хөөрөөндэ үнэншэһэн үхибүүд: «Аһа, аһа, тиимэ»,— гэжэ байжа тархинуудаараа духаганалдана.

— Юундэ теэд энэ дэгэл үмдөө юмши?—гэжэ Ута ахайн һамган гайхаһан нюур хэжэ байжа баабгайһаа һурана. Зосоогоо харин һанана: «Юушье үмдэг лэ, харин дабһа мартаха гээшэ муу байна». Баабгайн эрьелдэхэдэнь, тэрэмнай үнэхөөрөө гайхаһан нюур хэжэ, һүхиржэ оробо:

— һүү! Энэ халуун дэгэлһээ нюурташни үһэн ургажа байнал! Үтэр энээнээ тайла!

Дабһаашье, загаһаашье мартаад, нэтэрүү һамган юушье ойлгоогүй байһан баабгайн дэгэлыень тайлажархёо юм. Хайшан гээд тиигэ гээшэб, оройдоо мэдэнэгүйб, харин хүнгэн болоһон баабгаймнай тармуурнуудаа хаяад, аһан шадалаараа гүйжэрхибэ. Эшэһэн эхэнэрэй буруу харахадань, урдань Ута ахаймнай асарһан амһартануудтайнь халбагын хэлээр хөөрэлдэжэ байба.

Нюсэгөөр гүйдэг амитадай хоорондоо сохом рекорд харуулһан баабгаймнай ехээр уйдаад бархирба:

— Нюдыем түнхёо, нюурыем маажаа, хамарыем няасайлгаа, үшөө яаха гээшэб намайе! И-и!

Тэрэ гашуун бархираанһаань нюурайншье үлэһэн үһэнүүд хуу унажа оробо. Тиигээд лэ тэрэл маяа хүлтэй, дэгэлээ гээнхэй, няасагар баабгайһаа хүнүүд бии боложо эхилээ юм.

Тиигээд лэ хүнүүд намартаа нэрһэ ехээр эдихэ дуратай, Гарма, ши барбаадайгаа ходо хүхэдэгши — энэшни баһал баабгайн заншал гээшэ».

Гармын гараа арадаа нюухадань, хүнүүд энеэлдэнэ.

С. ДОРЖИЕВ.

СПОРТЛОТО

«45-һаа 6-ень таaха ба 36-һаа 5-ень таха» «Спортлотогой» 47-дохи тиражай дүнгүүд:

«45-һаа 6-ень таaха»: 15 (байдаркаар һэлюурдэлгэ ба каноэ), 17 (конькигаар урилдалгын спорт), 18 (хүнгэн атлетикэ), 30 (хүндэ атлетикэ), 38 (альпинизм), 45 (даам).

«36-һаа 5-ень таaха»: 12 (гимнастика), 13 (хадаһаа санаар һолжоролгын спорт), 25 (шаргаар һолжоролгын спорт), 27 (һур харбалга), 34 (ногоон дээрэ хоккейгээр наадалга).

(ТАСС).

• • •

1990 оной ноябриин 25-да үнгэргэгдэһэн 47-дохи тиражай дүнгүүдые «Союзспортлото» нэгэдэл согсолбо.

«45-һаа 6-ень таaха спортлото»: 1.469.578 билет ороо. 6 номер хэншье таабагүй, табан номер (45 карточка) таагшад —979 түхэриг, дүрбэн номер (2.119 карточка) таагшад 31 түхэриг абаха, гурбан номер (37.188) таагшад 3 түхэриг абаха.

«36-һаа 5-ень таaха спортлото»: 15.795.807 билет ороо. Табан номер (31 карточка) тааһан хүнүүд —10.000 түхэриг абаха, дүрбэн номер (4.312 карточка) тааһан хүнүүд 192 түхэриг абаха, гурбан номер (153.550) таагшад найман түхэриг абаха.

47-дохи тиражай биледүүдээр, 38-дахиһаа 47-дохи тираж хүрэтэр хабаадаһан 10 тиражай биледүүдээр шүүбэринүүд 1990 оной декабриин 15-һаа 1991 оной январиин 15 болотор түлэгдэхэ.

(ТАСС).

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

РСФСР-эй Конституционно комиссиин хэблэлдэ бэлдэһэн Россин Федерациин Конституциин, РСФСР-эй арадай депутадуудай «Россин коммунистнууд» гэжэ бүлэгэй бэлдэһэн Россин Совет Федеративна Социалис Республикын Конституциин (Үндэһэн Хуулиин) проектнүүд газетын мүнөөдэрэй номерто олоной һонорто барлагдаба.

«Союз ТМ-11» гэжэ онгосын ниидхүүлэгдэһэн тухай ТАСС-ай мэдээсэл, уласхоорондын экипажай намтарнуудтайгаар номерой нэгэдэхи хуудаһанда байха.

РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съездын заседани дээрэһээ ТАСС-ай парламентска корреспондентнүүдэй бэшэһэн тоосоон.

Сэнхир экран

СРЕДА, 5

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Вариант «Омега»—5 серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи сери. 10.50—Мультфильмнүүд. 11.15— Хоккейгээр СССР-эй чемпионат. «Спартак»—«Динамо» (Москва). 12.35— Хүгжэмтэ дамжуулга. Финляндиин «Юлейсрадио» компани Түбэй телевидени: 12.25—«Загляни под маску»—3 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 13.30— Время. 14.10— Хоккейгээр нүхэр ёһоной уулзалга. «Лос-Анжелес-Кингс» — «Химик». 16.30— Баримтата фильм. 17.00— Я. Сибелиус. 17.35— Хүүгэдтэ дамжуулга. 18.35 — Баримтата фильм. 19.00 — Мультфильм. 19.20— Фотоконкурс. 19.25— Ерээдүйн Европо: дээдэ тушаалтадай уулзалгын һүүлээр. 20.25— Россин парламент мэдээсэнэ. 20.40—«Вариант «Омега»—5 серитэй уран һайханай фильм. 4-дэхи сери. 22.00—Время. 22.30— Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 22.35—«Загляни под маску»—3 серитэй уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 23.10— Баримтата фильм. 00.10 —«Виктор Цойн дурасхаалда! 01.40— Шэнэ һониной албан.

ХОЕРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15— Байгаалиин нюусанууд. 9.35, 10.35— Физикэ. 9-дэхи класс. 10.05, 11.05 —Немец хэлэн. 11.35, 12.35— Юрэнхы биологи, 10-дахи класс. 12.05 — Библиофика. 13.05— Ялта-91. 13.15— Манежһээ манеж хүрэтэр. 13.25 — Киевэй футбольно «Динамо» командын капитан байһан В. Турянчик тухай баримтата фильм. 13.45— Бүхы хүнүүд циркдэ дуратай. 14.10 —«Дачные истории» — телефильм. 2-дохи сери. «Деревья распускаются». УЛААН-ҮДЭ. 17.35—Үхибүүдтэ «Барбаадай». 18.10— Микрофон хүдэлгэгдэбэ. 18.40— Байгал. МОСКВА. 19.05— РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд дээрэ. УЛААН-ҮДЭ. 19.30—«Ералаш». 19.40— Шалгалта. 20.10— Дэлгүүртэ шэлжэн оролго. 20.55— Соносхолнууд. МОСКВА. 21.00— Амгалан нойрсогты, багашуул. 21.15— Москвагай гүрэнэй филармониин академическэ симфоническа оркестрэй концерт. 22.15— РСФСР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэш съезд дээрэ. 00.25—СССР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ. 01.25— Хоккейгээр нүхэр ёһоной уулзалга. «Лос-Анжелес-Кингс»—«Химик».

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Авось — в 18.

Русский театр драмы
Игра в фанты — в 19.

«Дружба»
Ох уж эта Настя! — в 9-50, Беспредел — в 11-20, 15-50, 20-10, Сердце ангела — в 13-40, 18-10.

«Родина»
Друг бедных (2 с) — в 11-20, 14, 18-10, 20-50.

«Октябрь»
Судьба барабанщика — в 9-40, Наш человек в Сан-Ремо — в 11-10, 13, 15, 17, 21, Так жить нельзя — в 19.

«Байкал»
Другая женщина — в 18-30, 20-30.

«Восток»
Обреченный на одиночество — в 14, 16, 18, 20.

«Аршан»
Окно спальни — в 18-30, 20-30.

ДК «Текстильщик»
Под огнем — в 18, 20-30.

Редактор
Р. Б. ГАРМАЕВ.

АДРЕС: УЛАН-УДЭ ...ришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства —2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95: собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79 п. Агинское —3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия 2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР Директор 2-40-35

Заказ № 279.